

NIKOLAI ASTRUP

Restaurering, rekonstruksjon og sikring av kulturminnet Astruptunet 2020 til 2024.
Sluttrapport

«Mine henders gjerninger».

ARKADIA LANDSKAP

Landskapsarkitekt MNLA Ingeborg S. Mellgren Mathiesen

ARKADIA LANDSKAP

Det skal ikke kopieres fra denne rapport eller vedleggene i strid med åndsverkloven eller avtaler inngått med KOPINOR

Kopiering i strid med norsk lov eller avtale kan medføre erstatningsansvar og inndragning

Dersom det siteres fra rapporten eller noen av vedleggene til

NIKOLAI ASTRUP
Restaurering, rekonstruksjon og sikring av kulturminnet Astruptunet 2020 til 2024.
Sluttrapport

«Mine henders gjerninger».

Skal kilder alltid oppgis

Copyright Arkadia Landskap©

Avbildninger i rapporten er brukt etter avtale med KODE/Sparebankstiftelsen©

Kart og nyere foto: ©Arkadia Landskap.

Malerier ©Sparebankstiftelsen DNB/KODE.

Eldre foto: ©Privat samling og private arkiver.

Øvrige foto med henvisning til ©eier

INNHold

FORORD	6
TAKK	7
HAGEHISTORISK FORSKNING 2015-2018	8
PROSJEKTETS AKTØRER 2015-2020	
HAGEHISTORISK FORSKNING	
METODE OG KILDER	

RESTAURERING OG SIKRING AV KULTURMINNET ASTRUPTUNET	12
PROSJEKTETS AKTØRER 2020-2024	
OPPGAVEFORSTÅELSE	
FORENKLET SITUASJON 1928	
PRINSIPPER FOR REKONSTRUKSJON	
TILNÆRMING	
DELOMRÅDER MED ULIK KARAKTER	

VÅRE HENDERS GJERNINGER FRA 2015-2024	19
2015-2024 MANGE HAR FULGT VÅRT ARBEID	
DUGNADSVILJE OG HJELPENDE HENDER	

KULTURLANDSKAPSRESTAURERING 2020 til 2024	22
2020-2024 INNMARKEN – SLÅTTENG	
2021-2022 GAMLE GRØFTER OG VANNVEIER RESTAURERES	
2021-2023 RESTAURERING AV INNMARKSLÅTT OG BLOMSTERENG	
2021 HOGST AV GRANSKOG OG GJENOPPRETTELSE AV SIKTLINJER	
2021 HOGST AV EINER TIL ASTRUPS PORT	
2021 PRODUKSJON AV STAUER TIL GJERDE	
2021-2022 STAUER TIL GJERDE OMKRING GÅRDSHAGEN OG INNMARKEN	
2021-2024 HAR DU PORT OG GJERDE, HAR DU HAGE!	

TORVGARDER, MURARBEID, EROSJONSSIKRING OG DRENERING	32
2021 ASTRUPS BJERKESLØR - EROSJONSSIKRING	
2021-2023 STEINGARDEN LANGS FYLKESVEIEN	
2021 TILTAK FOR BEDRE INFRASTRUKTUR -WIFI, LUFTSTREKK OG RENSEANLEGG	
2021 BESTASTOVA, TORVGARD OG GRUNNMUR	
2022 DEN STORE TORVGARDEN I TUNET	
2021-2024 DRENERING AV OVERFLATEVANN SØR FOR BORGEN	
2021 HELLEPlass OG TRAPP VED NILSSTOVA/KJØKKENET	
2023-2024 DRENERING I TUNET OG I DEN TERRASSESTE FRUKTHAGEN	
2022 BADEDAM, KLOPP OG MELKEKJØLE	
2022 REKONSTRUKSJON AV UTEDØEN ØST FOR BORGEN	
2023 ENGELS Plass VED KJØKKENSTOVA	
2023 GROTTEN, FAMILIENS STORSTUE	
2023-2024 REKONSTRUKSJON AV BENKER, BORD OG FLAGGSTANG	
2024 EROSJONSSIKRING VED NAUSTET	

FRUKT- OG BÆRHAGEN I ASTRUPTUNET	55
2020 DEN STORE EPLEJAKTEN	
2021 PODING OG VEGETATIV FORMERING	
2021 ENDELIG GARTNER I TUNET!	
2021 FRA PODEKVISTER TIL FLOTTE EPLETRÆR I ASTRUPS PLANTESKOLE	
2022 FAMILIEN ASTRUPS BRINGEBÆRRANKER	
2022-2024 HISTORISKE BÆR OG STAUER	
2022 PLANTING AV HISTORISKE FRUKTTRÆR	
2023-2024 MERKING OG OPPBINDING	

RABARBRA, NYTTEVEKSTER OG DE STORE BLADPLANTENE.	67
DE STORBLADEDE PLANTER OG DE SARTE FRUKTBLOMSTER	
2022 TERRASSEN MED VILLPOMME, KIRSEBÆR OG PRYDRABARBRA	
2022 JAKTEN PÅ ASTRUPS PALMATUM OG RABARBRA I JØLSTER	
2022-2024 GRØNNSAKSHAGEN OG POTETÅKEREN	
2023 MISTBENKHAUGEN	
2022 ASTRUPPLANTER	
1912-2024 SVARTLISTEDE PLANTER	

ETTERORD	76
VEDLEGG 1 FORVENTNINGER OG KONKLUSJONER I 2018	

KART OVER JØLSTER

«Vi bor her paa «skygge-siden» af vandet, - og om vaaren naar solen endelig efter næsten et halvt aars fravær begynder at nærme sig, - da gaar vi i en stadig solblændet længsel mod «den andre siden» af vandet, hvor man allerede længe har levet i soleventyret over töende bakker og snefjelde, medens vi paa «denne side» ligger i skyggen hele dagen - eller kanske alt har faaet et solglytt et par minutter om dagen; - da kan vi ofte faa slig lyst at gaa ned til vandet, hvor der er lidt bart for sne, og hvor lidt af de solblændende snefjelde bliver baaret paa vandets dønninger hen til vore födder ved vor egen strand, - og vi begynder at ahne, at vi endelig ogsaa faar vaar her paa skyggesiden, - luften fyldes ligesom af rakler, - man föler vaaren komme som gjennem et spindeltev af grener, og det begynder at leve selv i fattig stein og mose, - sevjen strømmer allerede i de unge skud, - og selv de afhuggede olderstubber har saft nok til at blöde for sidste gang.»

Brev fra Nikolai Astrup til Ole Lie Singdahlsen, 08.06.1921

FORORD

I denne rapporten fremlegges arbeidet som er gjennomført i perioden 2020 til 2024 for å gjenskape og fornye gårdshagen på Astruptunet i Jølster. Arbeidsprosessene er beskrevet i tekst og bilder. Det vises til forskningsarbeidet og restaureringsforslaget som ble gjennomført av Arkadia Landskap i perioden 2015-2018 for utfyllende informasjon. Forskningsarbeidet dannet grunnlag for søknaden fra Sunnfjord kommune til Sparebankstiftelsen DNB og utløste midler til restaurering av gårdshagen og stuebygningene

Kunstnerhjemmet og gårdshagen på Astruptunet ble skapt av den norske maleren Nikolai Astrup (1880-1928) og hans hustru Engel (1892 – 1966) i perioden 1912 til 1928. Etter Astrups død 30. januar 1928 ble anlegget ivaretatt av Engel Astrup og hennes barn inntil hun døde i 1966.

Nikolai Astrup er en anerkjent og kjær maler for det norske publikum. Frem til 2016 var han en relativt ukjent kunstner i internasjonal målestokk. Dette er i ferd med å endres etter utstillingene *Painting Norway, Nikolai Astrup 1880-1928* i 2016 og *Nikolai Astrup, Visions of Norway* (2021-2022). Utstillingene ble møtt med begeistring både i London, Emden, Oslo, Massachusetts, Stockholm og Bergen.

En økende interesse både nasjonalt og internasjonalt for billedkunstnere og den «moderne hagen», førte til en ny vurdering av betydningen av Astrups gårdshage på Sandalstrand og bidro til Sparebankstiftelsen DNBs engasjement i forskningsarbeidet. Arbeidet med rekonstruksjon og restaurering av bygninger og gårdshage har vært mulig å gjennomføre takket være Sparebankstiftelsen DNBs generøse bidrag og Sunnfjord kommunes oppfølging både som eier og økonomisk bidragsyter.

Sunnfjord kommune, som eier Astruptunet, og Musea i Sogn og Fjordane (MiSF) som har hovedansvaret for den kunstneriske formidling av Nikolai Astrups livsverk, har gitt sin fulle tilslutning og støtte til forskningsarbeidet, rekonstruksjon og restaurering.

Sammen med Sparebankstiftelsen DNB ønsker Sunnfjord kommune og MiSF å påse at Astruptunet blir bevart og utviklet, slik at ettertiden anerkjenner, forstår og gleder seg over det Engel og Nikolai Astrup oppnådde gjennom sitt arbeid med gårdshagen og kunstnerhjemmet på Sandalstrand.

TAKK!

Mitt møte med Astruptunet i mai 2015 var et møte med et vakkert, men litt bortkomment kulturminne, der tidens tann preget bygninger, interiører og hage. Det som engang var en frodig gårds- og kunstnerhage, fremsto med nakne terrasser, fem gamle frukttrær, et stuvatre og to kastanjer. Dette møtet med Astruptunet utviklet seg til et møte med mennesker og i særdeleshet familien Astrup som har fulgt mitt forskningsarbeid i hele prosessen, slik at måneder med arkivsøk, samtaler og tegnearbeid kunne transformeres til ideen om det Astruptunet vi ser i dag.

Vi som blir kjent med Astruptunet, med menneskene som levde her, med historiene og Astrups kunst, får et ydmykt engasjement for dette stedet og føler en takknemlighet for det vi har fått lov til å gjenskape.

På vegne av alle oss som har arbeidet med restaureringen av Astruptunet til en ferdig rekonstruert kunstnerhage og kunstnerhjem: Takk til Sparebankstiftelsen DNB og ANDERS BJØRNSSEN som tok et bevisst samfunnsansvar og som ønsket å realisere drømmen om en rekonstruert kunstnerhage og et levende, grønt kulturminne! Hadde ikke Sparebankstiftelsen kjent ansvaret for å ivareta det fysiske miljøet omkring familien Astrups liv og drømt stort, så hadde vi på ingen måte stått her i dag!

Takk også til TOVE KÅRSTAD HAUGSBØ i KODE og Scientific Committee som fulgte mitt forskningsarbeid fra 2015 til 2018 og ga støtte til rekonstruksjonsforslaget.

Takk til administrasjon og politikere i Sunnfjord kommune og tidligere Jølster kommune fordi dere forstår hvor viktig det er å ta vare på og levendegjøre kulturminnet Astruptunet for kommende generasjoner. Takk for at kommunen også bidro både økonomisk og faglig i dette prosjektet. En spesiell takk til HILDE BJØRKUM og THOR OVE FARSUND for deres positive og profesjonelle måte å tilrettelegge dette prosjektet på. Jeg tror og håper at det er i alles interesse at det avsettes tilstrekkelige med drifts- og vedlikeholdsmidler i fremtidige budsjetter.

Takk til Musea i Sogn og Fjordane ved JAN HEGGHEIM og TOR MARTIN LEKNES. En varm takk til deg SOLVEIG BERG LOFNES som er museets fagansvarlige i tunet. Astruptunet er et unikt sted der kunst, kulturøkologi, nyskapning, tradisjon og miljø- og naturvern møtes. I Nikolai Astrup og hans åndelighet overfor natur og alt levende, ligger et stort potensial. Mitt håp er at museet klarer å utvikle formidlingen i tråd med ny kunnskap.

Takk til T2 og LARS HENRIK MILERT for evnen til å drive prosjektet fremover slik at vi har holdt våre fremdriftsplaner og økonomiske kontroll. At du med erfaring fra langt større byggeprosjekter har hatt en oversikt over det hele, har vært betryggende. Dette er kanhende et annerledes kulturminneprosjekt, da forståelsen av rekonstruksjon ligger på så mange plan og der det endelige resultat preges av en blanding av Astrups ånd og de fysiske målbare konstruksjoner som sees i anlegget.

Takk for det gode samarbeid med restaureringsarkitekt LIVE GRAM fra Schjelderup & Gram og kulturminnerådgiver/arkitekt ASTRID OPSAL i T2 som ser at nytt implementeres i det gamle uten at det har redusert Kulturminneverdiene i bygningene. Jeg vil også takke for at dere sammen med meg har vært noen vaktbikkjer på kulturminnets vegne og stilt viktige spørsmål.

Så står vi tilbake med dem som vi i prosjektgruppen skylder en stor takk; våre restaurerings håndverkere og våre gartnere. Uten at dere hadde forstått det vi forsøkte å formidle av detaljene i bygninger og landskap, ja hva stedets ånd formidlet av Nikolai Astrups tankesett og tradisjonsbundne arv, hadde dette vært en helt umulig oppgave for meg som hagehistorisk forsker og landskapsarkitekt. Det samme hadde det vært for restaurerings arkitektene og prosjektleder.

I dag ser man fremdeles spor i bygningene der nye materialer møter gammelt trevirke, men med årene vil alt bli naturlig sammen takket være den kunnskap SLÅTTEN GRIND & LAFT AS besitter. Takk også for mistbenkhaugen, flaggstangen og de vakre hagebenkene som er på plass, som en del av det rekonstruksjonsarbeidet dere snekkere har gjort.

Restaureringsmurer og anleggsgartner OLAV og LEIF INGE fra firmaet ANLEGGSGARTNER SANDAL AS har vært de rene Astruper! Jeg gleder meg over de vakre tørmursarbeider, kloppene og bekkeløpene, grunnmurene på bygningene og de karakteristiske torvgardene i tunet! Dere har fulgt Astrups ånd i ett og alt!

En stor takk går også til gartnerne HANNA og VERONICA og arboristen MARTE. Sammen med meg har de forvaltet plantearven etter familien Astrup! Om noen år vil vi se hvordan trærne som en gang var podekvister fra gamle Jølsterhager, oppalet hos Njøs frukt -og bærseier og Åberge Planteskule vokser til, og hvordan stiklinger fra historiske bærbusker og rabarbra danner rammer omkring terrassene. Hvordan stauder og urter danner interessante samplantinger med de store bladvekstene. Snart vil også grønnsakshagen bugne av vekster slik den gjorde i familien Astrups tid, da bruket var et selvbergingsbruk og hver jordfleck var verdifull i kampen for å overleve gjennom de tøffeste årene. Uten gartnere og uten jevnt vedlikehold vil hagen igjen bli overgrodd. Takk også til arboristteamet til DANIEL i Sandal Parkdrift som har skjøttet, stelt og formet trærne i gårdshagen.

Jeg vil også sende en varm takk til Arve og Oddvin og kommunens vaktmestere som har hjulpet med prosjektet i innmarken med slått og felling av trær, med oppsetting av det første gjerdet omkring herligheten. Takk til skolebarn som hjalp til med bæring av staur og og lesesirkelvenner som lukte i bed da vi ingen gartnere hadde.

Og ikke minst: TUSEN TAKK TIL ALLE DERE FRIVILLIGE ASTRUPVENNER SOM HAR BIDRATT I PROSJEKTET! Hvordan skulle vi klart de tyngste bøkene uten alle dere!

HAGEHISTORISK FORSKNING

2015-2018

«Landskapet er dristig og bibelsk som fra den tid da Vårherre skilte vandene for sig og landene for sig. Astrup, denne merkelige mand har beåndet alt på dette sted, bygget husene, befruktet og krysset plantene, opbygget tørvoldene, kjempet mot den barske natur, bygget stengrotter og avsatser. Her driver han avvekslende som snekker, gårdbruker, natur- og kulturmenneske. Kinck og jeg går i en eneste forundring. Tenke sig at noe slikt originalt og merkelig personlig finnes i vår kollektive uniformerte tid. Merkelig at dette sted kun ligger en liten reise fra Balestrand, den tyske fluesop.»

Fra Ludvig Ravensbergs dagbok, onsdag 12.07.1922

ARKADIA LANDSKAP

PROSJEKTETS AKTØRER 2015-2020

Begge rapportene som dannet grunnlag for den hagehistoriske istandsettingen ble utarbeidet av hagehistorisk forsker og landskapsarkitekt i Arkadia Landskap, Ingeborg Mellgren Mathiesen. Alle kart og tegninger i rapportene er utarbeidet av Arkadia Landskap (uttegnet av Villbring Landskap) med mindre annet er oppgitt. Prosjektledelsen sto Sparebankstiftelsen DNB for, med støtte fra John Myerscough, som ble tilsatt som prosjektrådgiver. Tidligere Jølster kommune ved blant annet ordfører Oddmund Klakegg, var en aktiv pådriver og bidragsyter i arbeidet og nedsatte en ressursgruppe som fulgte arbeidet lokalt.

I løpet av det hagehistoriske forskningsprosjektet rundt Astruptunet ble det utført mindre omfattende rapporter med spesialtema knyttet til blant annet husmanns- og gårdshistorien, slåttengene, bygningene, rasfare og stabilitet og botanikk. Følgende nevnes:

- NIKU, Norsk institutt for kulturminneforskning, *Astruptunet Sandalstrand, Jølster* (141/2016). Studie av bygningene på Astruptunet med beskrivelse av deres historie, eksteriører og interiører, samt nåværende tilstand, med råd om restaurering og vedlikehold.
- UiB, Universitetet i Bergen/Universitetsmuseet i Bergen, *Botaniske undersøkelser på Astruptunet, Jølster*, (2016) Botanisk kartlegging av vegetasjonen på eiendommen og undersøkelse av alder på et utvalg trær.
- Inger Raknes Pedersen, *Rapport om Astruptunets Tekstil Samling*, 2015.
- J.A. Timberlid ved Høgskulen på Vestlandet, Sogndal utarbeidet en studie av Sandalstrands landbrukshistorie: *Bruken av landskapet på Sandalstrand i perioden ca. 1900- ca. 1950* (2016).
- NGI, Norges Geotekniske Institutt, *Slope Stability around the Buildings at Astruptunet*, 2018

Tidligere forskningsarbeider og avhandlinger om Astruptunet

- Hundvedbakke, Jan. «Astruptunet-Sandalstrandi Jølster. Diplomoppgåve ved institutt for arkitekturhistorie, NTH-Trondheim, 1979
- Aaberge, Jon. «Astruptunet – historisk oversikt og forslag til framtidig utvikling.» Hovedfagsoppgave ved institutt for landskapsarkitektur, NLH, 1980.
- Loge, Øystein. «Nikolai Astrup. Gartneren under regnbuen». Dreyer forlag 1986, 1990. Bygger på Loges magistergradsavhandling i kunsthistorie, UiB, 1985.
- Haugsbø, Tove Kårstad. «Fortida gjennom notida. Nikolai Astrups kunst i nye perspektiv». Avhandling for graden philosophiae doctor (ph.d) UiB, 2015

Astruptunet i Jølster

Nikolai Astrups gårdshage på Sandalstrand

Fortid møter fremtid

Hagehistorie

September 2017.
(Første utgave 24.11.2016)

ARKADIA LANDSKAP

Landskapsarkitekt MNLA Ingeborg S. Mellgren Mathiesen
Kroken Gård, Storehvaldalsveien 1839, 2480 Koppang, arkadia.landskap@gmail.com

Astruptunet i Jølster

Nikolai Astrups gårdshage på Sandalstrand

RESTAURERINGSFORSLAG

Utarbeidet av Arkadia Landskap, med John Myerscough
for Sparebankstiftelsen DNB

Mai 2018

ARKADIA LANDSKAP

Landskapsarkitekt MNLA Ingeborg S. Mellgren Mathiesen
Kroken Gård, Storehvaldalsveien 1839, 2480 Koppang, arkadia.landskap@gmail.com. Tlf +47 913 90 512

HAGEHISTORISK FORSKNING

Astruptunet er ikke bare en betydningsfull og uvanlig gårdshage, med karakteristiske grønne dyrkingsterrasser og torvgarder som gir et rikt og egenartet landskap. Anlegget er også et av Norges viktigste eksempler på en hage, skapt av en kunstner, som senere ble en del av hans kunstneriske virke og inspirasjon. Eiendommen er sterkt preget av Nikolai Astrups egne visjoner og tradisjonsbundne arv fra Jølster og hans fremsynte tanker om miljøvern.

Målet med den tilbakelagte restaureringen var å rekonstruere hovedtrekkene i gårdshagen ved bruk av Astrups egne teknikker, vegetasjon og tankesett. På denne måten kan også fremtidige generasjoner bli bedre kjent med Nikolai Astrups tanker om naturens mangfold, naturvern og det vi i dag kaller økologisk tankegang.

Hagehistorisk tilnærming ved rekonstruksjon og utvikling

Utgangspunktet for rekonstruksjon og utvikling av gårdshagen ved Astruptunet er to rapporter utført av Arkadia Landskap på oppdrag av Sparebankstiftelsen DNB. Den første, *Astruptunet i Jølster. Nikolai Astrups gårdshage, Sandalstrand*, var en hagehistorisk forskningsrapport som ble ferdigstilt i 2017. Den formidlet tilblivelsen og utviklingen av gårdshagen. Den etterfølgende rapporten, *Astruptunet i Jølster. Nikolai Astrups gårdshage på Sandalstrand, Restaureringsforslag*, ble fremlagt for Sparebankstiftelsen DNB og Scientific Committee i mai 2018.

Den siste rapporten fremsatte forslag for restaurering og vedlikehold av gårdshagen og bygget på funnene og konklusjonene fra det hagehistoriske forskningsarbeidet når det gjaldt forståelsen av Astrups intensjoner og innholdet i gårdshagen.

ARKADIA LANDSKAP

Rabarbra og tromsøpalme. KODE (skisse over). Astrups planteliste fra 1912-1913. Privat samling (under). Foto av Sandalstrand med unge frukttrær, 1920-tallet Privat samling (til høyre)

Sandved.: Transport 40 stk. Larvigballe 4 stk. (Poguesaa): Larvigballe 1 stk. Lord Stiffeld 1 stk. Nommette (Kaskerole) 1 stk. Ribston pippin 1 stk. Rosendale 1 stk. Signe Tillisch 1 stk. Skovfogedale 1 stk. Sepstadsale 10 stk. Sorvendale 2 stk. Tastensale 2 stk. Warner King 1 stk. 66 stk. 100 trær - - - - - Sk. 65,00 Dvergtrær Kan fassale skiff: Astrakam livid 1 stk. 1,20 Charlamowsky 1 stk. 1,20 Cox orange 1 stk. 1,20 Cox pomona 1 stk. 1,20 Graveston gul 2 stk. 2,40 10 trær 72,20	Sandved. Transport 10 trær 72,20 Dvergtrær: Graveston rød 2 stk. 2,40 Rosentrips 2 stk. 2,40 Ribston pippin 1 stk. 1,20 Signe Tillisch 1 stk. 1,20 Sepstadsale 2 stk. 2,40 Graveston 1 stk. 1,50 116 trær 83,30 Espaliertrær Kan fassale fass: Astrakam livid 1 stk. 1,50 Graveston 1 stk. 1,50 Charlamowsky 1 stk. 1,50 Cox orange 1 stk. 1,50 Signe Tillisch 1 stk. 1,50 Sepstadsale 2 stk. 2,50 123 trær 93,30 Park (Houster): Quintipare 1 stk. 1,00 Keiserindipare 2 stk. 2,00 Espalier-paribke (Gros pare) 1 stk. 1,50 20 Gros A. W. Moller 1 stk. 1,50 128 trær 99,30
---	--

METODE OG KILDER

Arkadia Landskap benyttet både primær og sekundærkilder fra private samlinger og offentlige arkiver i sitt forskningsarbeide i perioden 2015-2018. Disse kildene dannet grunnlaget for rekonstruksjonsforslaget og det praktiske arbeidet med istandsetting og rekonstruksjon av anlegget. Følgende primærkilder ble benyttet:

- Nikolai Astrups papirer, hovedsakelig korrespondanse, samt hans notatbøker.
- Historiske fotografier, der offentlig arkivmateriale i betydelig grad er blitt supplert med nyoppdaget materiale fra private kilder.
- Erindringer fra slektninger av Engel og Nikolai Astrup, naboer og venner, samlet som muntlige historier.
- Historiske kart, jordbrukstetter, eiendomsprotokoller og annet offisielt materiale.
- Astrups malerier, grafikk og tegninger fra Sandalstrand.
- Fotografier, filmer
- Offisielle kilder fra UiO, UiB, NB, Markus, Statsarkivet, KODE

Registreringer i anlegget gjennom flere år:

- Sunnfjord Entreprenør AS utførte innmåling av historiske spor på eiendommen under veiledning av Arkadia Landskap;
- AB Trepleie undersøkte trærne på stedet, vurderte eventuell fare for publikum og bygninger, samt utførte en foreløpig tynning av trekronene og en vitaliserings- og foryngelsesbeskjæring;
- Universitetsmuseet i Bergen foretok en botanisk kartlegging av eiendommen og undersøkte alderen på et utvalg trær. Resultatene finnes i *Botaniske undersøkelser på Astruptunet, Jølster*, Universitetet i Bergen (2016);
- Universitetsmuseet i Bergen gjorde en analyse av pollen på fra prøveuttak på seks ulike steder; deres arbeid finnes i rapporten *Pollenanalyser fra Astruptunet (Sandalstrand), Jølster kommune*, Sogn og Fjordane, Universitetet i Bergen (2016).
- J.A. Timberlid ved Høgskulen på Vestlandet, Sogndal utarbeidet en studie av Sandalstrands landbrukshistorie: *Bruken av landskapet på Sandalstrand i perioden ca. 1900- ca. 1950* (2016).
- Høgskulen på Vestlandet, prof. Ingvild Austad. *Sandalstand – et småbruk i Jølster. Nikolai Astrups slåtteng*, 2023.

RESTAURERING OG SIKRING AV KULTURMINNET ASTRUPTUNET 2015-2024.

MANDAT 2018:
FRA SANDALSTRAND TIL ASTRUPTUNET,
GÅRDSHAGEN FRA 1912 TIL 1928, MED TILFØYELSER AV ENGEL ASTRUP FREM TIL 1966.

PROSJEKTETS AKTØRER 2020-2024

Finansiering og muliggjørelse av prosjektgjennomføring: Sparebankstiftelsen DNB og Sunnfjord kommune.

Prosjektledelse bygg og anlegg: T2 Prosjekt as v/Lars-Henrik Milert

Landskapsarkitekt/prosjektledelse rekonstruksjon av gårdshagen: Arkadia Landskap MNLA. v/Ingeborg Mellgren Mathiesen

Arkitekt restaurering av bygninger: Arkitektkontoret Schjelderup & Gram as v/Live Gram

Kulturminnerådgivning: T2 Prosjekt as v/Astrid Opsal

Sunnfjord Kommune: Hilde Bjørkum, Thor Ove Farsund, Bjarne Sunde, Veronica Aalhus, Hanna Bruland, Arve Dvergsdal, Oddvin Klakegg, Olav Johan Årskaug

Høgskulen i Vestland, NOU-prosjektet; "Urterik engmark, forbilder, frøblandinger, etablering og skjøtsel: Emerita Ingvild Austad.

Utførende rekonstruksjon og restaurering av gårdshage: Sandal AS v/Per Ole Reite, Olav Sætre, Leif Inge Flø, Marthe Boll, Daniel Armitage, Rob Runia, Ingvar Skårland

Byggmester bygningsrestaurering: Slåtten Grind & Laft AS v/Erlend Slåtten, Jan Inge Dvergsdal, Halvor Slåtten, Idar Sunde. Peis og pipe: Lars Henrik Milert og Niclas Milert.

Genetisk plantemateriale, rabarbra, løk, stauder, bær og frukt: Gamle hager i Jølster. Familien Astrup. Njøs Frukt- og Børsenter.

Poding av historiske frukttrær: Åberge Planteskule as v/Ester og Jon Aaberge.

Gravearbeider. Magnar Dvergsdal

Elektro: Henden Elektro v/Vidar Mallesvik

Rørarbeider: Vestland Rør og Elektro as v/Bjørn Egge.

Flytting av Bestastova: Førde Kranutleie as

Viktige samarbeidspartnere gjennom hele prosjektet:

Familie Astrup, Kramer, Sunde og Solheimsnes.

MiSF ved avdelingsleder og guide Solveig Berg Lofnes og direktør Tor Martin Leknes.

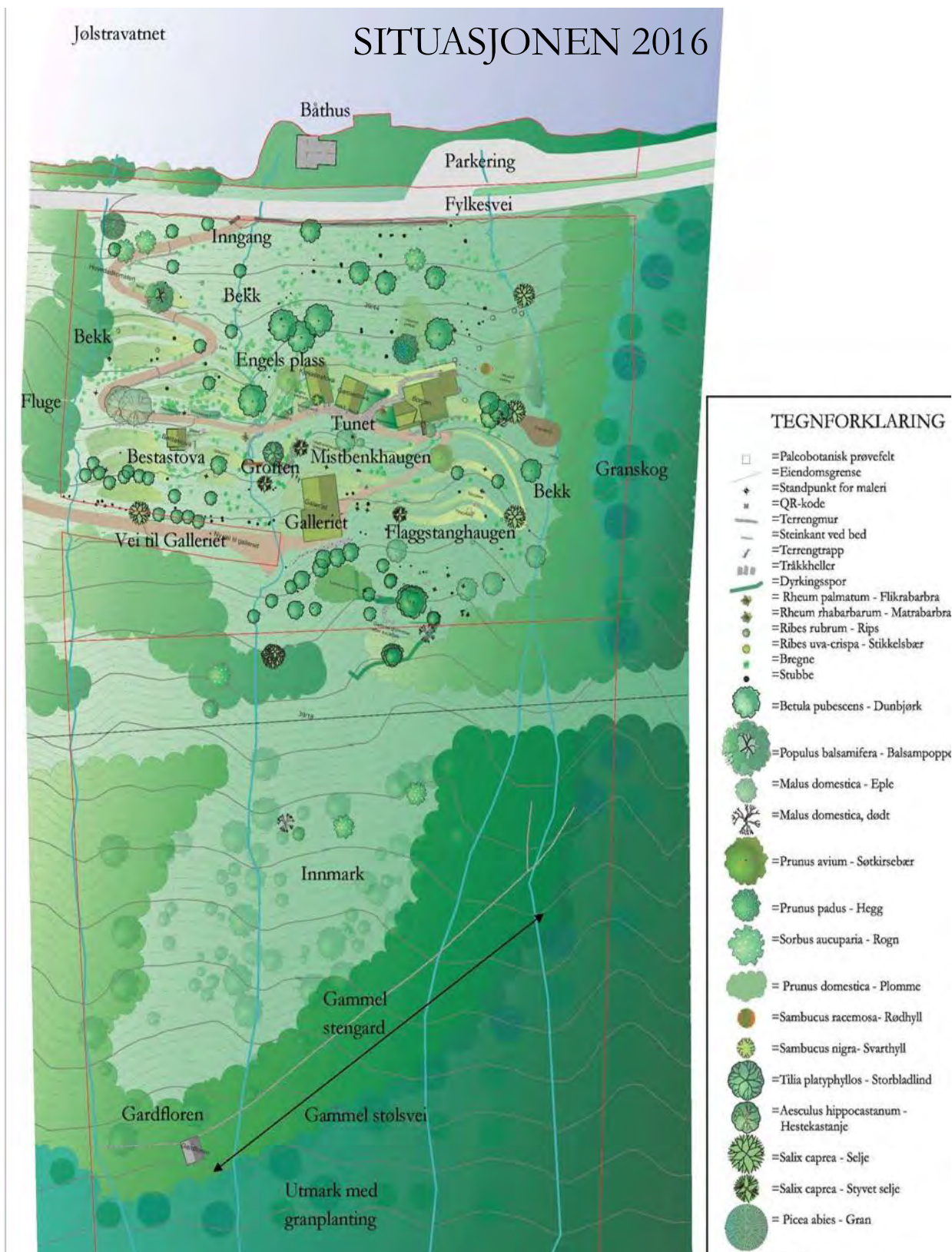
KODE/Nikolai Astrup forskningscenter for kunst og landskap v/seniorkurator PhD Tove Kårstad Haugsbø.

ARKADIA LANDSKAP

Sunnfjord
kommune

OPPGAVEFORSTÅELSE

Det hagehistoriske forskningsarbeidet fastsatte hvilke og hvor omfattende endringer som har skjedd på eiendommen siden 1928. De viktigste punktene var:

Hovedstrukturene i landskapet Astrup skapte kunne fremdeles oppleves som en viktig del av anlegget. Flere av torvgardene og dyrkingsterrassene var utsatt for setninger, erosjon og ombygging og flere av de gresskleddene stiene var så godt som forsvunnet.

Noen av de viktigste dekorative innslagene som opprinnelig var opparbeidet i sten, var forfalt. Sitte- og utsiktsplassen Grotten og det nordre grensegjerdet mot fylkesveien og Jølstravatnet, var to elementer i svært dårlig stand. Likeledes var stenmuren mellom gårdsrommet sør for Borgen og den terrasserte frukthagen glidd ut flere steder.

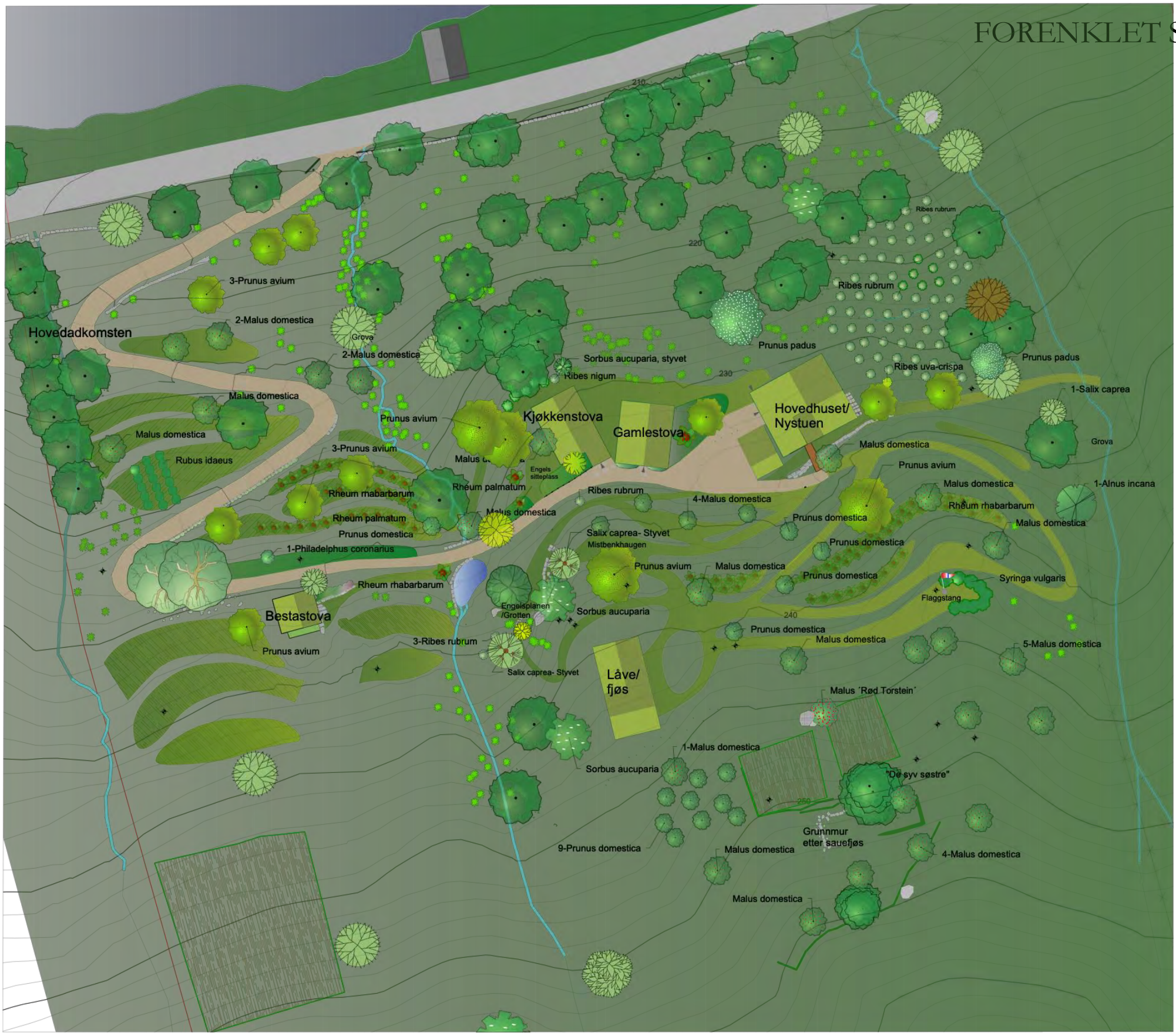
Den største visuelle endringen i gårdshagen var tapet av Astrups beplantning, som det i 2015 kun var fragmenterte rester av. Det var ikke lenger mulig å oppleve alle hagens frukttrær, bærbusker og rabarbra som opprinnelig var arrangert på terrassene og andre steder på eiendommen. Man kunne heller ikke glede seg over den store plantesamlingen eller den originale kombinasjonen og bruken av planter som ble brukt som dekorative elementer eller bærbusker som ble brukt som strukturelle elementer for å styrke torvgardene og terrassene.

Omkring femten av trærne som sto i anlegget i Astrups tid, fantes fremdeles i anlegget i 2015; inkludert to av hans styvingstrær. Bjerkene (*Betula pubescens*) nedenfor tunet var delvis fjernet i årens løp, det samme var trærne og buskene i gårdshagen som utgjorde Astrups personlige arboret. Utsiktspunktene på eiendommen var gjengrodd og lyset og sammenhengen med kulturlandskapet omkring var nesten helt borte.

Stuebygningene som stammer fra Astrups tid er lite endret utvendig, med unntak av Engel Astrups tilbygg på Borgen og den delen av Bestastova som ble ødelagt av et jordras. Engel Astrup erstattet Nikolai Astrups låve/fjøs med en langt større driftsbygning i 1932, noe som innebar en stor endring i tunet. Denne driftsbygningen ble senere revet for å gi plass til det nye galleriet som sto ferdig i 1986, på et omtrent like stort område som Engel Astrups driftsbygning. Adkomstveien mot galleriet, som ble anlagt fra Flugeeiendommen i vest, går i dag over området der Astrup opprinnelig hadde sine arealer for poteter, grønnsaker og andre nyttevekster.

Engel Astrup bodde på Astruptunet til hun døde i 1966. Hennes forvaltning av gårdshagen hadde mindre innvirkning på gårdshagen enn på bygningene. Hun respekterte Astrups visjon og arbeidet han hadde nedlagt og lot plantene hans vokse. Hun tilførte også noen blomsterbed og ny beplantning. Jordbruksaktivitetene ble redusert og opphørte etter hvert helt i løpet av hennes tid som eier. Mot slutten av 1940-tallet ble det slutt på husdyrhold og mye tyder på at interessen for frukt dyrking også ble noe redusert i takt med hennes tiltagende alder, og spesielt etter at barna flyttet ut og hennes mor Emmerense Sunde døde i 1955.

FORENKLET SITUASJON 1928

TEGNFORKLARING

- =Stakitt
- =Standpunkt for maleri
- =Terrengmur
- =Terrengtrapp
- =Tråkkheller
- =Dyrkingspor
- =Rheum palmatum - Filkrabbar
- =Rheum rhabarbarum - Matrabarbar
- =Ribes rubrum - Rips
- =Ribes uva-crispa - Stikkelsbær
- =Bregne
- =Betula pubescens - Dunbjerk
- =Malus domestica - Eple
- =Prunus avium - Sørkirsebær
- =Prunus padus - Hegg
- =Sorbis aucuparia - Rogn
- =Prunus domestica - Plomme
- =Sambucus nigra - Svarthyll
- =Tilia platyphyllos - Storbilind
- =Aesculus hippocastanum - Hestekastanje
- =Salix caprea - Selje
- =Styvet selje
- =Salix - Pili
- =Salix purpurea - Rødpil
- =Torv og jord
- =Tynt jordlag
- =Dyp dyrkingsjord
- =Dyrkingsjord

0 10 1:200

**Astruptunet
Situasjon 1928,
tunområdet, trær**

28.11.2016

Arkadia Landskap

Landskapsarkitekt MDLA
Ingeborg S. Møllgren Mathiesen
Korseth Gård, 2480 Koppang
Mob: 913 90 512 - arkadia.landskap@gmail.com

PRINSIPPER FOR REKONSTRUKSJON

Premissene som ligger til grunn for rekonstruksjon og utvikling av gårdshagen, står tydelig beskrevet i Arkadia Landskaps forskningsarbeid og restaureringsforslaget som ble godkjent av Sparebankstiftelsen DNB i 2018.

Anbefalingene hadde full tilslutning fra Scientific Committee, som fulgte arbeidet fra 2015-2018.

Alternativ C, «**En balansert fornyelse**», innebærer en fullstendig restaurering, der infrastrukturen baseres på løsningene fra ca. 1928, mens beplantningen tillater at en beholder trær og annen vegetasjon som har overlevd fra Astrups tid, slik at man opplever vegetasjonens vekst og modning. De viktigste delene av Astrups beplantning, spesielt den uvanlige sammensetningen av pryd- og nytteplanter i dekorative kombinasjoner, vil representeres fullt ut. Man kan tillate en viss fleksibilitet når det gjelder ambisjonene for frukthagene og variasjonen og omfanget av beplantningen. Individuelle planter som stammer fra Astrups tid, som revebjelle og bekkeblom, kan introduseres i større antall og med større hell enn på Astrups tid. Viktige bidrag fra Engel Astrup skal bevares, herunder nybygg og sidebygning på Borgen, samt beplantning.

Alternativ C innebærer at alle elementer som er etablert etter 1966, skal fjernes fra anlegget. Scientific Committee diskuterte riving av Galleriet og reetablering av Astrups låve og fjøs fra 1916, men kom frem til at dagens galleribygning skulle bli stående inntil videre.

Kommentar: Dette alternativet fulgte en fullstendig historisk tilnærming basert på det hagehistoriske forskningsarbeidet, men uten alltid å arbeide ut ifra en spesifikk dato eller med én tidsreferanse over hele eiendommen. Dette er ikke nødvendigvis en svakhet eller en uvanlig tilnærming ved gjenskapningen av en historisk hage. Tilnærmingen kombinerer elementer fra Nikolai Astrups liv, med et selektivt blikk på hans hustru Engel Astrups bidrag.

TILNÆRMING

Den hagehistoriske studien av Astruptunet i Jølster viser hvorfor Nikolai Astrups gårdshage bør ivaretas og forvaltes som en kulturarv av stor betydning. Astrups bemerkelsesverdige visjon for gårdshagen bygget videre på Jølsters hage- og jordbrukstradisjoner. I tillegg kombinerte han nytte- og prydvekster, anla særegne, grønne terrasser og satte sammen svært originale plantekombinasjoner. Den ambisiøse og uvanlige gårdshagen fungerte også som et viktig tilskudd til familiens matforsyning. Gårdshagen er ikke bare et unikt bidrag til norsk hagehistorie, men også et viktig internasjonalt eksempel på en hage skapt av en kunstner som del av hans kunstneriske virke. I konteksten av kunstnere som anla hageanlegg, skiller Astrup seg ut med sin med sin vidstrakte visjon av kunstnerhagen, med sine jordbruksfunksjoner og komplekse lag av dypere liggende mening som kommer til uttrykk i det ferdige resultatet.

Ved utarbeidelsen av forslagene til restaurering, konservering og fremtidig skjøtsel av Astruptunet, var det svært viktig for oss som sto for rekonstruksjon av gårdshagen å være tydelig når det gjaldt hvilke prinsipper som skulle følges. Vurderingene og tiltakene var basert på spor og rester i selve gårdshagen samt på dokumentasjonen og forutsetningene lagt i den hagehistoriske forskningen og undersøkelsene i perioden 2015-2018. Som en tilnærming til den fremtidige istandsetting og restaurering av Astruptunet, ble følgende prinsipper fremlagt:

Et ønske om å gjenskape følelsen av hvordan Sandalstrand fremstod ved Nikolai Astrups død i 1928:

I 2020 representerte ikke Astruptunet i detalj det Nikolai Astrup ønsket å oppnå. Det man så, var snarere et sted som hadde gjennomgått betydelige endringer gjennom årenes løp. Ønsket var at man skal kunne fornemme alt Nikolai Astrup oppnådde gjennom sitt arbeid i gårdshagen. Bevaringen av det som hadde overlevd, ble kombinert med restaurering og rekonstruksjon av gårdshagens strukturer, samt en tilbakeføring til tidligere bruk og utnyttelse av eiendommen. Man ønsket også å gjeninnføre Astrups plantedesign og hagebruksmetoder der det var mulig.

Et ønske om å reflektere Engel Astrups bidrag og forvaltning av Sandalstrand:

Astrups hustru, Engel Astrup, var en sterk støttespiller i forvandlingen og opparbeidelsen av kunstnerhjemmet. Etter Astrups død tok hun over forvaltningen av gårdshagen og lot den modnes og utvikles i Astrups ånd. Hun anla enkelte blomsterbed og gjorde små endringer på stier og bedkanter. Hun utviklet sin egen karriere innen kunsthåndverk. Hennes bidrag skulle også reflekteres i opplevelsen av eiendommen i fremtiden.

Beholde og gjeninnføre Nikolai Astrups plantesortiment:

Ved gjeninnføringen av beplantningen i gårdshagen var målet, så langt det lot seg gjøre, å bruke plantemateriale som ble dyrket av Nikolai Astrup. Det var avgjørende at man fant samarbeidspartnere innen fruktdyrking og planteskoledrift med god gartnerfaglig kompetanse som kunne påta seg å sikre genetisk plantemateriale fra eiendommen og fra andre eldre eiendommer med hager i Jølster. Det var viktig å erkjenne at i enkelte tilfeller ville det bli nødvendig å bruke moderne planteekvivalenter for å gjenskape den ønskede effekten. Bruken av moderne sortiment ble imidlertid holdt på et minimum.

Demonstrere og anvende Nikolai Astrups teknikker når terrengformene ble opparbeidet og rekonstruert.

De grønne torvgardene og terrassekonstruksjonene er nøkkelementer i Astrups visjon for gårdshagen. Hans strukturelle tilnærming til en form for grønn arkitektur ble rekonstruert og gjennomført i en moderne kontekst.

Nikolai Astrups visjoner var en veileder i alle aspekter av prosjektet

Blant Nikolai Astrups tanker var følgende nøkkelementer: Tradisjonelle jordbruksteknikker i kombinasjon med eksperimentell hagekunst, hans visjon av Jølster som ble innlemmet i hagen, båndet mellom gårdshagen som prosjekt og hans kunstneriske virke, hans fremsynte forpliktelse til ideer om bærekraft og hans ønske om å beskytte det han mente var lokalt truede planter. Disse ideene ble tatt hensyn til ved restaurering av gårdshagen på Astruptunet. De ulike elementene i Astrups visjon kan i fremtiden være nyttige temaer å utforske videre, gjennom forskningsaktiviteter, demonstrasjonsprosjekter innen hagebruk (for eksempel en frøbank) og ulike tiltak som knytter kunstneriske virksomheter til eiendommen.

Samarbeide med befolkningen i Jølster om å beskytte Nikolai Astrups arv

Dette prinsippet dreier seg om å gjeninnføre «det lånte landskapet» i Nikolai Astrups visjon, reetablere det tradisjonelle kulturlandskapet for å gjenskape de historiske omgivelsene omkring Astruptunet, og å pleie det man kan forstå som den utvidede arven av «Astrups Jølster».

Sørge for at eiendommen er beskyttet og sikret mot degenerering og slitasje.

Det å sikre stabilitet og langsiktig bærekraft, er de viktigste ansvarsoppgavene man står overfor i prosjektet og i fremtiden. Selv om det er ønskelig at publikum skal ha full tilgang til hele eiendommen, bør drift og fremtidig forvaltning gi anledning til å regulere besøksstrømmen i utsatte eller ustabile områder, dersom det er behov for det for å sikre det grønne kulturminnet og arven etter familien Astrup.

DELOMRÅDER MED ULIK KARAKTER

For å utdype og konkretisere restaureringsforslaget på en måte som gjorde det mulig for landskapsarkitekten å videreformidle Astrups ånd og visjon for utførende anleggsgartnere, er Astruptunet analysert og inndelt i såkalte «karakterområder».

Gårdshagen ble delt inn i ulike teoretiske områder som hver hadde sine egne, særegne og klart definerte trekk. Disse områdene ble vurdert med tanke på struktur, stemning, beplantning og funksjon. Denne tilnærmingen bidro til forståelse og kunnskapsformidling til alle de involverte i prosjektet, slik at man fikk en felles forståelse for denne mangefasetterte eiendommens særegenheter. Tankegangen er også ment å gi et godt utgangspunkt for forvaltning av den mangfoldige og varierte vegetasjonen i fremtiden.

Inndelingen i karakterområder var også nødvendig for å kunne etterprøve og kontrollere restaureringsforslagene som ble fremsatt for de ulike delene av eiendommen. Det var også en nyttig grunntanke når landskapsarkitekten skulle gjøre prioriteringer i prosjektet og der man så behovet for å dele prosjektet inn i faser. Ved å dele inn eiendommen i karakterområder, ble formålet for hvert enkelt område klart og endringene kunne skje i ulikt tempo etter hvert som prosjektet skred frem.

Grunntanken om karakterområder ble brukt av landskapsarkitekten for å kontrollere at utførende i prosjektet forholdt seg til prinsippene fremsatt i restaureringsforslaget fra 2018. Med tanke på senere drift og vedlikehold er også opprettholdelse av delområdenes karakter en rettesnor for å kunne justere planene for drift og vedlikehold. I dette perspektivet er det nødvendig ved årlige befaringer i anlegget med landskapsarkitekt og hagehistoriker.

DELOMRÅDER

- 1 Kirsebær, en plomme og flikrabarbra, se treplan for antall trær.
- 2 Kirsebær/morell, rabarbra
- 3 (Bærbusker) og rabarbra,
- 3B Bringebær
- 4 Eple, frukttre
- 5 Kirsebær, eple
- 6 Bærbusker, solbær og kirsebær
- 7 Kirsebær, rips-stripte, flikrabarbra
- 8 Kirsebær, rabarbra og solbær
- 9 Ripsbagen med en kjøttmorell og kirsebær nær stien. Nærmest stien sto også rabarbra.
- 10 Bærbusker, stikkelsbær (?)
- 11 Bærbusker, solbær og kirsebær

- 12 Frukttre; Eple Belle Boscop, Røde vinterepler, Inger Marie (podet med grunnstamme fra Astruptunet). Tidlige sommerepler (store lysegule), Eple ved broen. Tørsteinspler ved stor sten. Villplommer, Blåplommer, Viktoria, Mirabeller, Kirsebær, Rabarbra i dypetorvgårdsfelt.
- 13
- 14 Stikkelsbær, Solbær, rips, rabarbra, Ballblom, fonnaklokkestrandakeleie, kvann

Pepperrot ved låve og fjøs for å holde rotter borte. Brennensle

Dyrkingsfelt:

- 1 Potet- og kållær.
- 2 Gulerøtter, kål,
- 3 Rødbeter, nepe, salat, tomat
- 4 Potet- og kållær

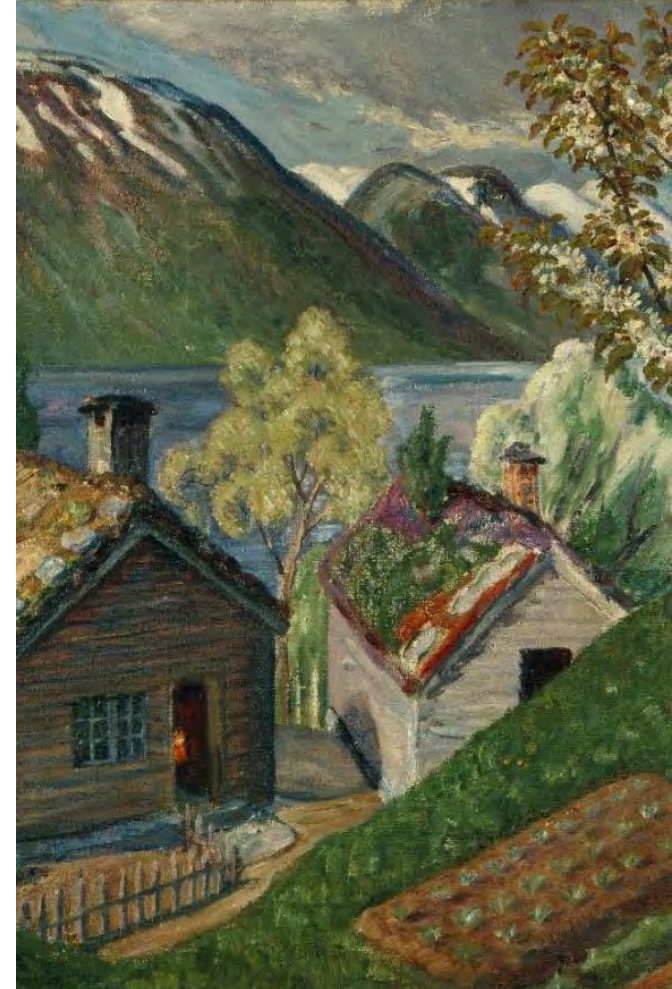
"Prydarealer":

- A Dufiskjærmin, flikrabarbra, riddersporer, hyll fra Astrupgård på Jylland.
- B Hortensia, pil fra Astrupgård, flikrabarbra, løytantsjerner og perlehyacin
- C Svarthyll (muligens prestegårdsrose fra Nesttunet, (valmuer), Humle mot vegg ved døren. Noen informanter nevner keiserkrone og valmuer.
- D Flikrabarbra, Japanpestrot, Bekkeblom (Blå iris, gule liljer, ridderspore?)
- E Hyll og hjelm?
- F Hyll eller syrin
- G Hyll, rød

Arkadia Landskap		Skala 1:400
Astruptunet Situasjon 1928, delområder		
Tegnet av Brit Angell Johnson		Revisjon LD6.01
Dato 29.11.2016		Blade 00
 ARKADIA LANDSKAP Landskapsarkitekt MHA Ingeborg S. Møller Mathiesen Kisten Gård, 3480 Kjøpmann Mob: 915 80 512 - arkadialandskap@gmail.com		

© Sparebankstiftelsen DNB

ARKADIA LANDSKAP

«VÅRE HENDERS GJERNINGER» FRA 2015 TIL 2024

Jeg har ikke noget flott hus at pynte indvendig,- saa jeg prøver at pynte paa tingene her udvendig og mildne lidt paa det bratte triste præg, som stedet havde, da jeg kom hid,- og jeg haaber det med tiden skal lykkes mig ved hjælp av "torvgarer" (alle bönders forargrelse) og frugttræplantninger;- inat plantede jeg en stor "apal" ovenfor den nye torvgar, og jeg sad længe i halvmørket og saa paa "mine hænders gjærninger", og jeg syntes saa smaat, at jeg begyndte at blive glad i stedet.

Brev fra Nikolai Astrup til Per Kramer, våren 1920

2015-2024 MANGE HAR FULGT VÅRT ARBEID

Familien Astrup i inn- og utland
 Sparebankstiftelsen og Scientific Committee
 Riksantikvaren
 Vestland Fylkeskommune, kulturavdelingen
 Jølster kommune, inntil kommunesammenslåingen.
 Sunnfjord kommune, politikere og administrasjon
 MISF
 KODE (Astrupsenteret)
 NRK og lokalpresse
 Tysk filmteam
 Kollegaer
 Innbyggere i Sunnfjord
 Astrup venner

DUGNADSVILJE OG HJELPENDE HENDER!

Noe av det som virkelig har preget arbeidet med rekonstruksjon og restaurering av gårdshagen på Astruptunet, er dugnadsånd og samarbeid mellom Sparebankstiftelsen DNB, Astrupvenner, skoler, MiSF og Sunnfjord kommune.

I tillegg har det vært stor lokal interesse og har vi trengt hjelp til sjauing og rydding i innmark og gårdshage, så har det alltid vært positivitet og velvilje å få.

Gjennom sommeren 2020 og 2021 stilte en lokal lesesirkel opp og ryddet i staudebedene sammen med gartnere fra Anleggsgartner Sandal as. De hadde flere ettermiddagsøkter i tunet. Dette var til uvurderlig hjelp før kommunens egen gartner tiltrådte 1. august 2021 og ble fast stasjonert på Astruptunet i sommerhalvåret.

Dugnad, samarbeid, glede over å lære og å gi, er viktig å ta med seg videre, både med henblikk på den innsats som kreves i et anlegg som dette, men også i et bevarings- og driftsperspektiv der kunnskapsformidling mellom ulike aldersgrupper og faggrupper har stor verdi for videreføring av tradisjonshåndverk og jordbruksmetoder.

TUSEN TAKK TIL ALLE DERE FRIVILLIGE ASTRUPVENNER SOM HAR BIDRATT I PROSJEKTET!

KULTURLANDSKAPSRESTAURERING 2020 TIL 2024

DUGNAD, SAMARBEID, FORSKNING.

EN HYLLEST TIL DE HJELPENDE HENDER!

ARKADIA LANDSKAP

2020-2024 INNMARKEN – SLÅTTENG

De senere år har det beitet storfe i den gamle innmarken på Astruptunet fordi gjerdet mot fellesbeitet i utmarken var misligholdt. Dette gjorde at innmarken ble utsatt for betydelig tråkkskade, med medfølgende fare for ytterligere erosjon og jordsig i området. Dype spor etter tunge beitedyr fantes over alt. Dyrene gjødslet også området, noe som ga økt og uønsket tilskudd av næring til gressarealene. Dette er ikke ønskelig i områder der man ønsker å reetablere blomstereng og naturenger

I tillegg beitet det hjort på innmarken, men også inne på tunet og i den gamle gårdshagen. Dette medførte at historiske gjerder måtte etableres rundt nedre del av tunet før noen form for planting av pryd- og nyttevekster kunne være aktuelt. Historiske gjerder i kombinasjon med el-tråder, måtte utvikles for at disse skulle bli best mulig inn i omgivelsene og samtidig være effektive nok mot hjort og bufe.

Inngjerding av området med midlertidige elektriske gjerder, for å holde storfe og hjort unna (tunge dyr som trækker opp dype spor i gressmarken), ble prioritert som et akuttiltak. Hele innmarksarealet fra Gardflore og ned langs østre og vestre bekk/grov til eksisterende gjerde rundt gårdshagen nærmest tunet ble gjerdet inn med tilstrekkelig styrke på el-gjerdet.

Den historiske innmarken var i ferd med å gro igjen. Rydding av uønsket trevegetasjon (gran og løvtrær) og uttynning ble igangsatt. Arbeidet ble utført som et samarbeidsprosjekt mellom Sunnfjord kommunes vaktmesterstab, skolebarn og frivillige Astrupvenner. LARK var tilstede og ledet arbeidet. Dette for å sikre at beitelunder ble beholdt og siktlinjer mot landskapet kunne gjenskapes på best mulig måte. Lundene er viktige for å sikre tilstrekkelig vegetasjon i området, for å forhindre erosjon- og sørpekredskader.

Vegetasjonsrydding var viktig å få unna før vi gjorde ytterligere tiltak. Fjerning av biomasse (trevirke og grener) måtte gjøres etter felling og tynning, egnede steder for brenning gjorde arbeidet enklere og mer overkommelig. Med brannmannskap til stede og oppfyring etter kraftig regnvær, var arbeidet sikret. Vegetasjonsdeponering skulle heller ikke skje innenfor/nær områdene som vi valgte til engetableringsforsøk eller til planting av frukttrær.

Det var også et årlig mål i prosjektet få slått så mye av feltsjiktet som mulig både i begynnelsen av juli og sent i august for å få kontroll på bregner, sølvbunke, bringebær, nesle m.m. Rothogging av storbregner ble også foretatt for å komme de mest standhaftige vekstene til livs. All biomasse ble fjernet, for å ikke tilføre engarealene for mye næringsstoffer.

Så slapp vi inn våre nye «drenger»; sauer med lam. Disse ble sluppet på beite om våren. Deretter for de til fjells med resten av flokken for deretter å komme tilbake etter sanking om høsten. Sauene var fantastiske medhjelpere og gnog bregner og bringebær så det var en fryd. I tillegg fikk innmarken det karakteristiske beitesjiktet på alle trær og busker som frigir den nederste delen av stammene for grener og blad.

2021 - 2022 GAMLE GRØFTER OG VANNVEIER RESTAURERES

Kommunens vaktmesterstab og ansatte i brann- og beredskap har utført tiltak for å restaurere og rekonstruere de gamle vannveiene/grøftene som løper mellom innmarksslåtten og utmarken sør for Astruptunet.

Istandsetting av de gamle grøftene er viktig for å sikre anlegget mot sorpeskred og erosjon i fremtiden. Ved å rekonstruere og åpne opp grøftene, ledes overflatevann og bakkesig inn mot bekkeløpene som tåler et større vanntrykk enn om vann blir liggende smådemninger av vann som brister og fører til sorpeskred. Astrup selv beskriver fortvilelsen over stadige sorpe- og leirskred på sin eiendom.

Etter at dette arbeidet ble utført, har regn- og overflatevann skapt mindre problemer og beiteene er blitt tørrere.

2021-2023 RESTAURERING AV INNMARKSSLÅTT OG BLOMSTERENG

NOU prosjektet "Urterik engmark, forbilder, frøblandinger, etablering og skjøtsel" utføres i samarbeid med professor emerita Ingvild Austad ved Høgskulen i Vestland.

Prosjektet er et samarbeid mellom Arkadia Landskap og forskere på HiV-Institutt for miljø- og naturvitenskap, NMBU- Institutt for landskapsarkitektur, Universitetet i Oslo - Naturhistorisk museum - Botanisk hage og Norsk institutt for bio-økonomi. Prosjektet er finansiert av Sparebankstiftelsen DNB og var treårig. Kommunens driftsavdeling har vært en uvurderlig ressurs ved engrestaurering, vegetasjonsrydding og oppsetting av gjerder omkring innmarksslåtten på Astruptunet.

For utfyllende informasjon se; Høgskulen på Vestlandet, prof. Ingvild Austad. *Sandalstand – et småbruk i Jølster. Nikolai Astrups slåtteng*, 2023.

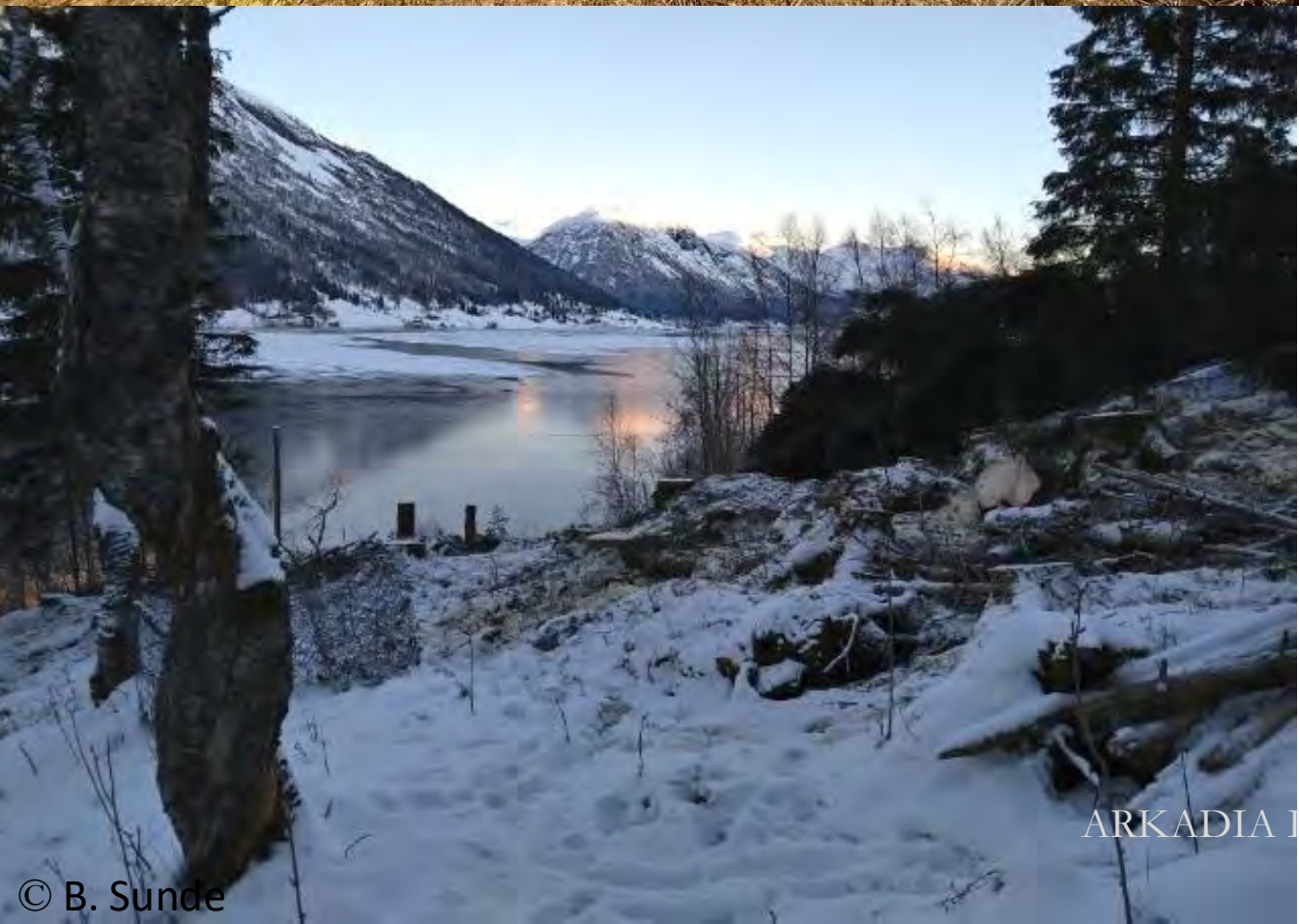
2021 HOGST AV GRANSKOG OG GJENOPPRETTELSE AV HISTORISKE SIKTLINJER

Området som ble avskoget vinteren 2021 viste seg å inneha to av de flotteste utsiktspunktene på den nedre delen av eiendommen. Her er uovertruffen utsikt både mot det omkringliggende landskapet og inn mot selve gårdshagen. Da området ble åpnet opp fikk eiendommen igjen direkte kontakt med Astrups yndede motiv «Snedronningen».

Man bør vurdere om man i fremtiden skal bruke midler for å fjerne stubbene ved hjelp av stubbefreser, slik at det gamle utmarksbeitet og landskapsformene kommer til sin rett. På denne måten kan også området tas i bruk på en helt ny måte. Etter at granskogen ble fjernet, vandrer de besøkende inn i dette området for å se Astruptunet fra ulike synsvinkler. Vi har dermed oppnådd noen av de tiltenkte intensjoner.

Den nedre del av området bør tynnes forsiktig hvert år og seljer settes igjen som beitetrær/stuvatrær.

Se LARK notat 13

ARKADIA LANDSKAP

2021 HOGST AV EINER TIL ASTRUPS PORT

Her i Kjødalen ligger et kulturlandskap som er utbredt i enkelte av våre vestnorske regioner, men som på landsbasis blir mer og mer sjelden fordi driften i jordbruket endrer seg og bruken av beitedyr i utmark reduseres; Store søyleeiner i beitelandskap. (*se forøvrig Austad, I. & Hauge L., 1990. Juniper fields in Sogn, Western Norway, a man-made vegetation type.*).

For å opprettholde denne typen kulturlandskap, kreves både beite og hogst for at områdene ikke skal vokse til med krattskog og villniss. Heller ikke for mye hogst er av det gode. En bruk og utnyttelse som ligger nær opp til den tradisjonelle måten, vil være best for fremtidig bærekraftig utnyttelse og bevaring. Kåre Årdal pleier sin eineskog på tradisjonelt vis med hogst og beite av sau. Naturlig foryngelse sikrer gjenvekst, men de karakteristiske oneskogene må ikke drives for hardt og må drives gjennom bevisst avvirkning i kombinasjon med beite av gressarealene.

Med Astrups egne tegninger og beskrivelser for hånden, samt fotografiet av Kramers port, gikk vi en runde før vi fant emner som kunne passe både til porten i hovedadkomsten og som ny port ved kjøreveien til galleriet.

LARK notat 14

2021 PRODUKSJON AV STAUR TIL GJERDE

Da familien Astrup bodde på Sandalstrand gikk det et gjerde omkring både gårdshagen og innmarken. LARK har utført en studie for å finne tids- og stedstypiske gjerder fra Jølsterområdet. Einestaurene er hentet fra Kjøsdaalen og ble tilvirket på gamlemåten av anleggsgartnere fra Sandal Anleggsgartnere as. Enden som skal stå i jorden teljes og svies, slik at den blir hydrofob og holdbar.

LARK notat 11 og 13

STAURGJERDE OMKRING GÅRDSHAGEN OG INNMARKEN 2021-2022

Et staurgjerdet omkring gårdshagen og innmarksslåtten, er det viktigste tiltaket for å kunne tilbakeføre planter og trær. For å eliminere skade på vegetasjon og unge frukttrær fra en stadig økende hjortestamme, er det i tillegg satt to strømførende tråder på toppen.

Gjerdet faller vakkert inn i omgivelsene, der slåttemark og engarealer er ryddet på begge sider.

- LARK notat 11

2021-2024; HAR DU PORT OG GJERDE, HAR DU HAGE!

Med Astrups egne tegninger og beskrivelser for hånden, samt fotografiet av Kramers port, fant vi emner som kunne passe både til porten i hovedadkomsten og som ny port ved kjøreveien til galleriet.

ARKADIA LANDSKAP

Disse vakre portene danner forbindelse til utmark og innmark, til naboen på Flugeeiendommen og fylkesveien.

Øverst til venstre sees noen av Nikolai Astrups forslag til porter som han foreslår for sin venn per Kramer. Svart/hvitt fotoet viser porten slik den ble ved Kramers sommersted på Bjønndalsneset.

TORVGARDER OG MURARBEIDER, EROSJONSSIKRING OG DRENERING

ASTRUPS BJERKESLØR; EROSJONSSIKRING AV SKRÅNING MED VEGETASJON

- Man føler vaaren komme som gjennem et
spindeltev af grener,...

2021-2023 STEINGARDEN LANGS FYLKESVEIEN

Våren 2021 starter restaurerings- og rekonstruksjonsarbeidet med den lange steingarden som danner gardshagens nordre grense mot fylkesveien, parkerings-plassen og Jolsravatnet. Deler av den gamle muren var intakt, enkelte deler godt bevart, men de fleste stedene var myten delvis sammenfalt eller helt borte.

Anleggsgartnerene fra Sandal AS gjorde et forbilledlig og vakkert arbeid ved rekonstruksjon og restaurering av steinmuren og de tre nedløpene der Åstrupvatnets bekker krysser muren.

2021 TILTAK FOR BEDRE INFRASTRUKTUR – WIFI, LUFTSTREKK OG RENSEANLEGG

Bak steingarden er luftspennet lagt i kabel, slik at det moderne elementet er fjernet fra anlegget. Trekkerør til wifi er lagt i samme grott.

Takk til Sunnfjord Kommune og BKK som løste dette til beste for prosjektet.

Prosjektet ble pålagt å etablere et nytt renseanlegg da det gamle var lekk. Bak steingarden ble renseanlegget godt skjult og terrenget aroundt lik resten av ravinlandskapet.

- Se LARK notat 07

© Privat samling

2021 BESTASTOVA, TORVGARD OG GRUNNMUR

Det var stor spenning knyttet til restaurering av grunnmur og torvgarder omkring Bestastova, den vestligste bygningen i tunet.

I arkitektens rapport vil selve restaureringen av Bestastova og flytting av denne presenteres. På fotografiene nedenfor, ser man de arbeider som ble utført på grunnmuren, steinmur og ved bygging av torvgarder for å kle de ellers gråe og harde natursteinsflatene.

Arbeidet ble utført på same måte som Astrup selv gjorde det; med en solid naturstensmur som støtteverk og med eienstikker som forankring for torvklumpene. Dette var den store prøven for hvor raskt torvgarden etablerte seg og hvor lang tid det tok å bygge den med Astrups metoder.

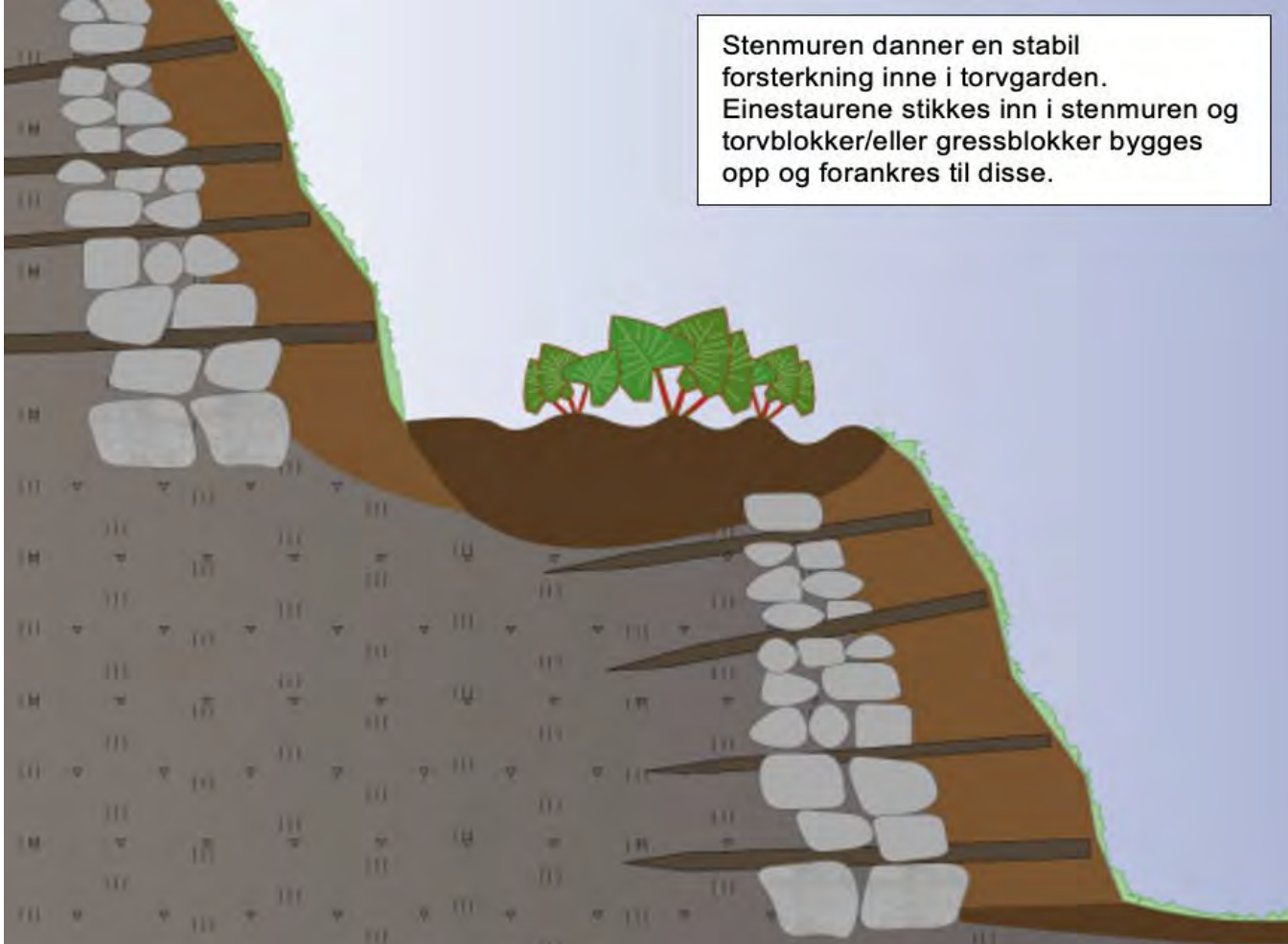

© Arkadia Landskap

ARKADIA LANDSKAP

2022 DEN STORE TORVGARDEN I TUNET

I forbindelse med restaurering av gårdshagen ble torvgarden i tunet sør for Kjøkkenstova og Gamlestova rekonstruert i perioden 29. august 2022 til 22.09.2022. Torvgardene, som ble kreert av Nikolai Astrup, er viktige å gjenskape for at man skal kunne forstå dagliglivet på Sandalstrand og gårdens drift i Engel og Nikolai Astrups tid som eiere.

Dette landskapsarkitektoniske elementets historiske oppgave, var å etablere en vertikal vegg i tunet og vinne høydemetre opp til fjøset og låven som lå sør for stuebygningene. I tillegg var disse torvgardene viktige faktorer for å forbedre dyrkingsmulighetene, da de dannet horisontale flater i den bratte, nordvendte skråningen, der sollyset kunne nå hagebruksvekster og bærbusker med sine varme og livgivende stråler.

Torvgarden som nå er rekonstruert i tunet, fulgte Astrups restaureringsprinsipper, skjønt mye tyder på at deler av Astrups opprinnelige torvgard ble ødelagt under etableringen av Galleriet. Det som overrasket oss mest, var at det i området nedenfor galleriet ikke fantes noen indikasjoner på at denne delen var bygget opp med sten. Her viste funnene ved graving at torvgarden besto av svart moldjord før man møtte undergrunnsmasser, silt, leire og morene.

Lenger øst mot Borgen viser historiske fotografier og hagearkeologiske studier, samt rekonstruksjonsprosessen at Astrup hadde etablert en forstøtningsmur i bakkant av torvgarden. Da denne typen oppbygging med steinmur, einestokker og torvkledning beskrives av Astrup selv, samt sees på historiske foto, ble det naturlig å velge denne fremgangsmåten også ved rekonstruksjonen av torvgardselementet mellom galleriet, Gamlestova og Kjøkkenstova. På denne måten sikrer man fremtidig stabilitet uavhengig av om man velger å reetablere samme mengde vegetasjon i området som i familien Astrups tid i tunet.

LARK notat-26

«..jeg har længe tænkt at bygge en mur der, men sten er vanskelig at transportere her i bratte bakkerne, og nu har jeg laget en «torvgar» med meget arbejde og megen möie,- en slig torvgar maa bankes sammen - af græstov,- saa kompakt som muligt og ligger da meget bedre end en stenmur, som "tælen" lett sprænger ud i slige bratte bakkker,- desuden synes jeg en høi stenmur ovenfor husene vilde gjøre tunet trist og fængsels-gaard-agtigt - en "torvgar" derimod er som en grøn væg. - Ja dine røde vægge syntes jeg var herlige og jeg forstaar ikke at du havde hjærte til at ødelægge dem. Men det kunde jo hænde, at de irriterede öinene i længden,- fordi det var en sterk farve, nu saa jeg den rigtignok kun ved kveldslys, og da blev den kanske ogsaa flatteret.»

Brev fra Nikolai Astrup til Per Kramer, våren 1920

2021-2024 DRENERING AV OVERFLATEVANN SØR FOR BORGEN

Hovedprinsipp for all overvannshåndtering sør for Borgen er at fall skal gå fra bygninger mot grøft eller åpent terreng. Minimumsfall 1:50 minst 2 meter fra bygg der dette er mulig. Overflatevannet ble ledet mot en grøft grøft der vannet ledes videre ut på terrenget øst for helleplassen ved trappen ned til den gamle potetkjelleren. I dette området ble det ved de første dreneringsarbeidene etablert en bred pukkgate mot grova i nordøst.

Terrenget øst for helleplassen ble formet med et lavbrekk over pukkgaten der vannet ledes nordover.

Et viktig moment for å få bukt med problemene i kjelleren, var å håndtere takvannet som kom ned i området. Takvann og takrenne ble lagt i rør i bakken og ledet inn mot pukkgaten i øst. I tillegg ble en v-formet sinkrenne lagt i takrennen for å hindre lekkasje.

Det var viktig å få kontroll på overflatevannet, men vann som følger grunnvannsårer i morenelagene er umulige å håndtere tilstrekkelig. Det ble laget et drenslag under kjellergulvet og ut mot nord. I hvilken grad det blir stående vann fra sør inn mot kjellermuren, er vanskelig å håndtere utover de tiltak som er foreslått da morene og fjell delvis er sammenfiltret med selve kjellermuren.

Olav Sætre skrev i forbindelse med den ekstra dreneringen sør for Borgen:

«Har fjerna heller og gravd terrenget med godt fall frå vegg til grøft som går langsmed mur (den har omlag 2,5 - 3 cm fall pr m)

Frå enden på muren har vi lagt ned eit drensrør som vil gå under steinhellene dei vert lagt som ein "klopp" over drensrøret det vert sjølvstøtt ikkje synlig, men vil gå ann å spyle gjennom om naudsynt.

I tillegg ligg der eit overvannsrør for takvatnet.

Begge røra endar i skråninga aust for Borgen og går i eksisterende drensgrøft mot Grova.

Det vart etterpå stelt i stand att med torv heller og veggrus, og med godt fall frå vegg og mot skråning aust for Borgen.»

- For utdypende informasjon se LARK notat-38

©Privat samling

2021 HELLEPLASS VED NILSSTOVA/KJØKKENET

Under dreneringsarbeidet oppdaget man den gamle stentrappen øst for Borgen. Området er rekonstruert med utgangspunkt i historiske fotografier og hagearkeologiske spor.

Se rapport fra ARK

ARKADIA LANDSKAP

2023-2024 DRENERING I TUNET OG I DEN TERRASSERTE FRUKTHAGEN

Ved Gamlestova er det utført dreneringsarbeider for å forhindre at vannet blir stående i dammer. Likeledes er drensør lagt ned i foten av den store torvgarden og ledet vestover modt den midtre grova.

Overflate vann på sstien ned fra Galleriet ledes nå ned i et lite sandfang skjult bak en sten og videre ned i drenssystemet øst for Borgen.

2022 BADEDAM, KLOPP OG MELKEKJØLE

Scenen øst i anlegget ble fjernet i høsten 2021 og rester etter kloppen og badedammen ble gjenfunnet. Astrup førte sine melkekyr over kloppen og ut på et felles utmarksbeite på naboeiendommen i øst. Kloppen, badedammen og melkekjølen ble rekonstruert ved hjelp av informasjon fra familien Astrup og Fluge.

LARK notat 20

2022 REKONSTRUKSJON AV UTEDOEN ØST FOR BORGEN

Da scenen øst i anlegget ble fjernet, ble også utedoen grunnmur gjenfunnet. Utedoen ble rekonstruert av Scheldrup & Gram as/Live Gram med utgangspunkt i grunnmurens størrelse, fotografier og minner fra familien Astrup og familien Solheimsnes/Fluge. På Riksantikvarens fotografi ser man utedoen som lå i tunet i 1968. Denne ser ut til å være relativt «ny», dvs restaurert. Dette lyder ikke usannsynlig, da Engels utedo omkring 1936 ville vært svært falleferdig på dette tidspunktet. Det ble foretatt utbedringer på Borgen på 1950-tallet og utedoen kan ha blitt oppgradert i forbindelse med dette.

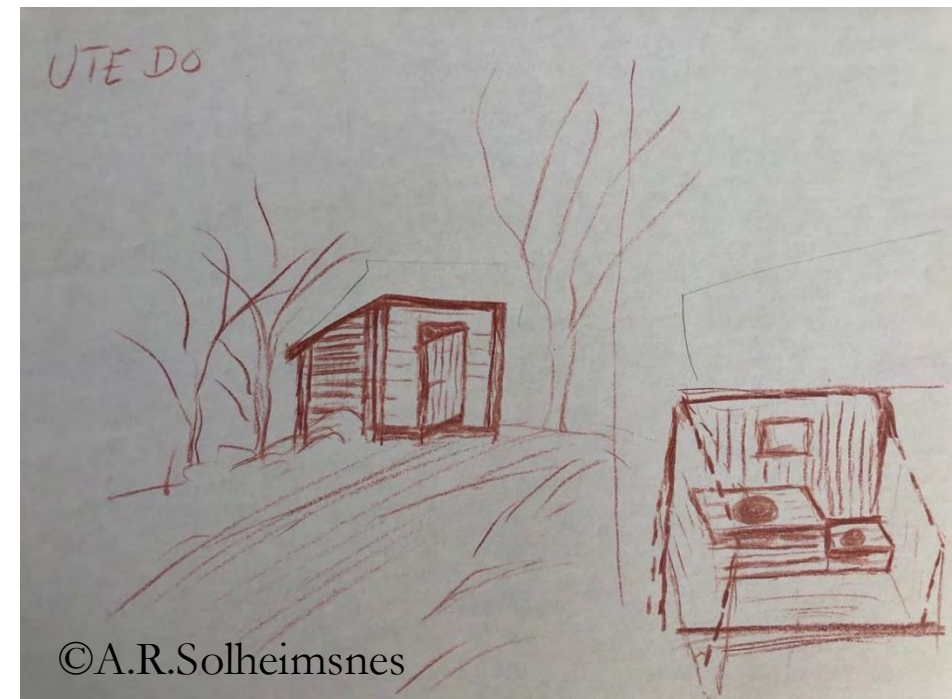
Kommunen overtok Sandalstrand i 1965 og utedoen var nå også i bruk for publikum. Kommunen rev den gamle utedoen på 1980-tallet da de bygget «flaken» over grova. Dette arbeidet raserte alle elementene som var tilknyttet grova fra Nikolai og Engel Astrups tid. I forbindelse med restaureringsarbeidet skal alle elementene rekonstrueres og tilbakeføres.

LARK notat 19

©Riksantikvaren

ARKADIA LANDSKAP

ARKADIA LANDSKAP

2023 ENGELS Plass ved Kjøkkenstova

Som grunnlag for rekonstruksjon av dette historiske elementet er restene etter uteplassen den viktigste kilden. Funn i bakken viser at plassen opprinnelig var kantet med store heller ytterst mot skråningskanten.

Selve skråningen ble holdt stabil ved hjelp av det sammenfiltrede nettverk av røtter som oppsto mellom de plantede bærbusker og frukttrær som Nikolai Astrup hadde plassert i det bratte terrenget nedenfor terrassen ved Kjøkkenstova. Familiemedlemmer fortalte at epletreet «Transparente Blanches» var plassert ytterst mot skråningskanten mellom vinduet på Kjøkkenstova. Dette indikerte at plassen opprinnelig hadde vært noe større enn ved registreringene i 2015.

Torvgarden nedenfor Engels plass hadde sklidd ut som følge av manglende bærbusker med et sterkt og stabiliserende rotsystem. Kun et gammelt kirsebærtre sto igjen i skråningen

I Nikolai Astrups levetid, er det mye som tyder på at dette arealet i hovedsak ble benyttet som dyrkingsareal for medisinerplanter, urter, prydplanter, frukttrær og bær. Området var først skjermet med et flettverksgjerde og senere et stakitt. Grotten med peis og tak av løvverk, var familiens utendørs storstue frem til 1928. Etter Nikolai Astrups død overtok etter hvert Engels plass ved Kjøkkenstova denne rollen og beplantningen fikk en mer prydmessig og fargerik karakter.

LARK notat-

LARKADIA LANDSKAP

© Sparebankstiftelsen DNB

© Sparebankstiftelsen DNB

ARKADIA LANDSKAP

© Sparebankstiftelsen DNB

2023 GROTTE, FAMILIENS STORSTUE

Terrenget ved grotten øst for låven og fjøset ble opparbeidet av Nikolai Astrup i tidsrommet 1914 - 1915. Nikolai Astrup kalte sitteplassen for Engelsplanen, mens den i dag benevnes som Grotten/Peisen. En liten terrasse i forkant av to store kampestener ble utgangspunkt for familiens storstue frem til 1928.

Som grunnlag for rekonstruksjon av dette historiske hageelementet er restene etter uteplassen med grotten, muren, trappene og stenbordet de viktigste kildene. I tillegg viser historiske familiefoto og Astrups maleri hvordan muren var utformet og hvordan benker og bord var plassert. Astrups brev beskriver også hans tanker om utformingen.

Kildematerialet som er hentet fra det hagehistoriske forskningsarbeidet (2015-2018) og restaureringsprinsippene (2018), er delt med Olav Sætre fra Anleggsgartner Sandal AS. Kildene ble drøftet og sammenliknet med dagens situasjon og spor på stedet flere ganger i forkant og underveis i rekonstruksjonsarbeidet. Med dette som utgangspunkt ble vi enige om fremgangsmåte for å komme nærmest mulig Astrups utforming av området og hvordan arealene langs bekken med beplantning skulle ferdigstilles våren og forsommeren 2023.

LARK notat 31

ARKADIA LANDSKAP

«Nu har jeg malet om-igjen "gaasa" for 3de gang til Mons Breidvik, og nu faar han den bedste udgave af det;- jeg gaar nemlig ud fra, at du vil, jeg skal sende eller tage med mig det, du saa her, og som jeg lovede at lade dig sælge sammen med "stillebenet" og det lille billede af husene (seet udenfra bakken i vest for "Engelsplanen" og stenbordet) - ikke det af lignende motiv seet længre ude fra (i nærheden af Fluge),- altsaa ikke dette sidste, som du nu antagelig mener,- da du taler om, at der var nogle børn paa det,- (dette er nærmest en studie bare, og som du husker,- jeg sagde, maa jeg have vaaren igjen, förend det kan gjøres noget ud af).

Det andet derimod (med det röde hustag,- som blev malet for at prøve, hvordan teglstenstag vilde tage sig ud - straks efter at vi havde bygget i 1913) - det har jeg arbeidet meget paa, uden at jeg veed, om det er bleven noget bedre,- kompositionen er iallefald fastere,- men alt er jo saa forandret her - siden dengang, at det var vanskeligt i höst at studere motivet,- (der er jo en hel liden skog paa "Engelsplanen" ved stenbordet - nu - vokset til.)»

Brev fra Nikolai Astrup til Per Kramer 26 mars 1926.

ARKADIA LANDSKAP

2023-2024 REKONSTRUKSJON AV BENKER, BORD OG FLAGGSTAND

Et av de viktige og spennende småprosjektene I rekonstruksjonsarbeidet, var rekonstruksjon og fornying av utemøblene på de ulike sitteplasser og utsiktpunkt i gårdshagen. Snekker Jan Inge Dvergsdal sto for rekonstruksjon etter fremlagte historiske foto og drøftinger med LARK.

I det anlegget er det i tillegg satt opp enkle sittebenker, slik at publicum kan finne ro og på denne måten kan iakta Astrups motivverden fra ulike steder.

Sittebenkene som står på Engels sitteplass ved Kjøkkenstova, er uventet gode å sitte på. De ser bade rette og harde ut, men er utformet med stor presisjon og forståelse for form og funksjon.

Flaggstangen som opprinnelig sto ferdig til 17. mai 1914 og reist på ny i 1968, sto ferdig rekonstruert som i 1914 til åpningsdagen Jonsok 2024.

2024 EROSJONSSIKRING VED NAUSTET

Kommunen har utført tiltaket vest for naustet ved Fylkesveien, da deler av muren raste ut og varierende vannstand i Jølstravatnet, kombinert med harde bølgeslag, skapte erosjon i terrenget. Stenmuren omkring båtnaustet ble forsterket og det ble etablert en trapp ned til Jølstravatnet for å bedre adkomsten for besøkende med båt. Varierende vannstand og bølgeslag skaper fremdeles utfordringer, men utglidning er stanset. Våren 2024 ble ytterligere forbedringer og forskjønnning av området utført

FRUKT- OG BÆRHAGEN I ASTRUPTUNET

ARKADIA LANDSKAP

FRUKTHAGEN I ASTRUPTUNET

Engel og Nikolai Astrups gårdshage fantes en stor mengde frukttrær og bærbusker. Totalt ble mellom 200 og 300 frukttrær plantet i gårdshagen ifølge plantelisten og Astrup selv. Her var både vinterepler og sommerepler, pære, plomme og kirsebær. Svært få av disse trærne fantes i anlegget før 2020. Det var det mange grunner til, men hovedårsaken er at haren spiste barken på mange av de unge frukttrærne allerede i Astrups tid, i tillegg til at feil herdighet ble valgt på de aller fleste. Etter at Jølster kommune ble eier og Astruptunet ble et museum, ble også svært mange av frukttrærne fjernet som følge av for få drifts- og vedlikeholdsmidler.

I forskningsprosjektet 2015-18 registrerte LARK forekomster av frukt og bær i Jølster. Det dannet grunnlag for den innsamling av analysekvister fra epletrær fra begynnelsen av 1900-tallet som ble klippet og sendt til NJØS forsøksgård 28. august 2020. Frukt ble også samlet for å sortsbestemme de epletrærne som så sunnest ut og bar godt. I tilknytning til innsamling av kvist, sendte LARK ut en pressemelding samt et innlegg på Facebook med ønske om tips om gode, eldre fruktsorter i distriktet.

Høsten 2020 hadde prosjektet et betydelig antall trær vi kunne velge blant når vi satte i gang podearbeidet over nyttår 2021.

LARK og Scientific Committee poengterte allerede i hagedokumentasjonsprosjektet at det er viktig at Sunnfjord Kommune og Musea i Sogn og Fjordane/KODE har en strategi for bruk. I rekonstruksjonsarbeidet ble dette gjentatt også i notatet LARK-03 for å understreke viktigheten av dette:

«I forbindelse med reetablering av familien Astrups frukthage er det svært viktig at Sunnfjord Kommune og Musea i Sogn og Fjordane gjør en analyse av hvilken kapasitet de har til å reetablere, drifte/skjøtte og ikke minst videreforedle frukt og bær som skal inn i anlegget.

Det er stor forskjell på dagens fire trær som bærer lite frukt og femti som det var i perioden 1939-1980-tallet, for ikke å si det som var Astrups intensjon da han plantet i overkant av 200 frukttrær. Også femti trær krever at man har 2 faste gartnerstillinger i høysesongen.

Videre skal det også inn en betydelig mengde solbær, rips, bringebær og stikkelsbærbusker i tillegg til rabarbra og vekster i pryd- og nyttebed.

Man bør tenke branding/merkevarebygging og finne samarbeidspartnere som kan ta hånd om de ressursene frukt og bær er. Dette bør utvikles av lokale leverandører til produkter som kan selges i tunet/visningssenteres/Jølster. Astruptunet må selv eie merkevaren slik at man ikke ser te og kakestrø med Astrups motiver i det ganske land slik man gjør i dag»

,- jeg har ogsaa vært svært optaget med "vaararbeider" baade i haven og særlig med opbygning af den endelige "torvgar" ovenfor tunet for at blive fri all nedrasningen paa tunet,- og saa kom der frem en vandaare som skaffede mig meget bryderi, da den randt ned foran "Gamlestuen", hvor der altid stod en dam, som lille Per stadig rodede i og ofte drak af.»

Brev fra NA til Per Kramer, 26. mai.1924

2021 PODING OG VEGETATIV FORMERING

Poding er en **vegetativ** formeringsmåte hvor en knopp eller en podekvist med flere knopper og en grunnstamme fra en beslektet plante forenes for å vokse sammen og gro videre som en helhet og danne en ny plante. For å lykkes med podingen må arbeidet utføres på riktig tidspunkt så den nye planten får mulighet til å vokse sammen og gro raskest mulig etter podingen. Tiden fra januar til slutten av mars før sevjen begynner å gå er ideelt. Poding er en utrolig måte å oppformere identisk plantemateriale i større målestokk.

I Engel og Nikolai Astrups gårdshage ble det plantet mellom 200 og 300 frukttrær, i følge plantelisten og Astrup selv! Astrup eksperimenterte, hybridiserte og tøyde grenser for hardførhet.

LARK samlet podekvister av historisk plantemateriale fra Astruptunet, Jølster og Njos Frukt- og Børsenter, som ble oppformert hos Åberge planteskule i Ylvisåker.

LARK notat 4, LARK notat 10

2021 ENDELIG GARTNER I TUNET!

Kommunens nye gartnere, Veronica Aalhus og Hanna Bruland, har gitt bedene omsorg og stell siden august 2021. I tillegg har vi i hatt uvurderlig hjelp av arborist Marthe Boll fra Sandal Parkdrift i hele prosjektet. Fra sesongstart i april til innvintringsarbeidet avsluttes i november er de å finne i tunet.

Hvert år har frivillige hender og Sunnfjords vaktmestere stått for vårvedlikeholdet og slåttearbeid.

Takket være god innsats fra så mange Astruptunet venner, preges gårdshagen nå av godt stell og optimisme!

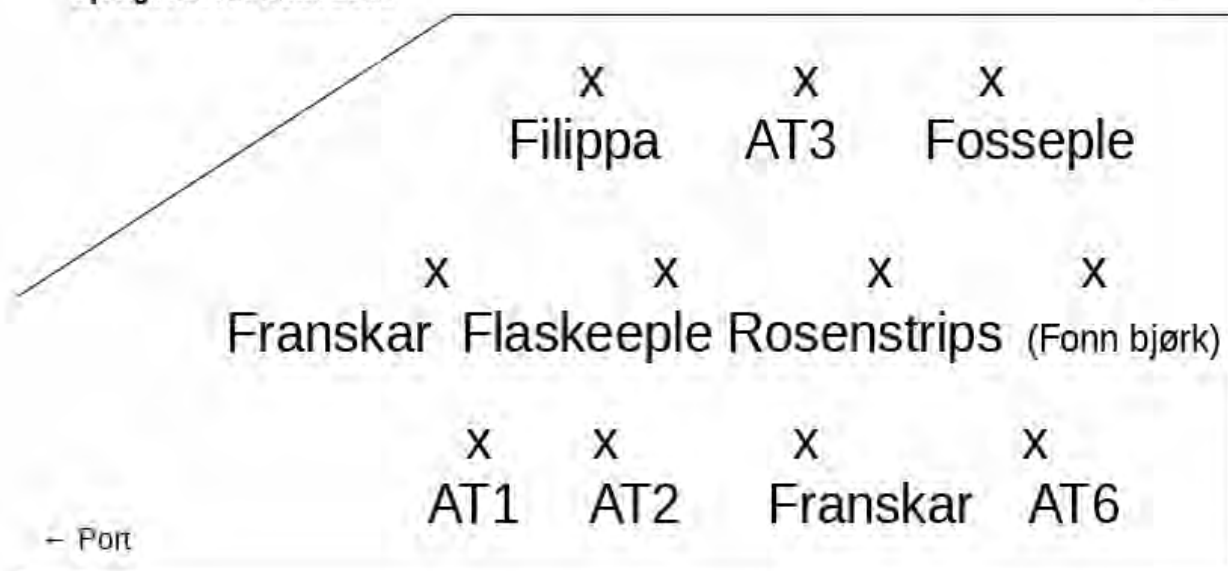
Se gartnernes notater fra arbeidene i tunet.

© V. Aalhus

Eplegenbank høst 2023

Sør

– Port

Nord

©M. Boll

2021 FRA PODEKVISTER TIL FLOTTE EPLERTRÆR I ASTRUPS PLANTESKOLE!

Rekonstruksjon av Astrups planteskole ved sauefjøset, der epletrærne ble mellomplantet av kommunens gartner og Sandals arborist.

2022 FAMILIEN ASTRUPS BRINGEBÆRRANKER

Bringebærrankene ble etablert av Magne Årdal, arborist Marthe og LARK i mai 2022.

Bringebærplanter med store, gode bær fra Engel og Nikolai Astrups tid er gjenfunnet i gårdshagen. Det er derfor familien Astrups egne bær som danner utgangspunktet for rekonstruksjonen.

På Nikolai Astrups tid, var det vanlig å bruke kompost og fast møkk fra utedo og fjøs som et gjødslande topplag. Dette har vi ikke lenger samme mulighet til å benytte i anlegget, så vi bruker andre lokale ressurser som ull over et markdekke med ullpapp og kompost.

Ullen holder godt på fuktigheten og er mildt gjødslande.

- LARK notat 23

2022-2024 HISTORISKE BÆR OG STAUDER

Tirsdag 5. juli 22 var avsatt til befaringer i ulike hageanlegg, samt innhenting av stiklinger og rotskudd fra gamle bærbusker med hærkomst i Astruptunet. På forhånd hadde LARK annonsert via Arkadia Landskap, KODE og Astruptunets facebooksider at vi søkte etter historisk plantemateriale. Arkadia Landskap hadde i tillegg oversikt over eldre anlegg i Jølster med historisk plantemateriale fra tidligere registreringer

Plantene ble skylt for organisk materiale og umiddelbart plantet ut i anlegget der alt var klargjort.

LARK notat 24

ARKADIA LANDSKAP

2022 PLANTING AV HISTORISKE FRUKKTRÆR

I et sinnrikt system er alle nye frukttrær plantet ut i gårdshagen. Bredde, høyde og plassering i opprinnelig anlegg er forsøkt hensyntatt for at trærne skal få det mest optimale utviklingspotensialet.

Alle trær er merket med sort og/eller funnsted, slik at man i fremtiden skal kunne se hvilke trær som har etablert seg best. I år ser vi at best tilslag har Jølstraeplene og blant dem de to sortene som ble hentet som podekvister i Astruptunet!

Ved planting ble alle trærne forsiktig bunnet opp mot en støttende staur. Ved stauren ble det plassert en stor vanningspose, slik at treet var sikret tilgang til vann gjennom hele vekstsesongen om det ble for tørt sommervær. I år har det regnet enormt mye i Jølster, slik at tilgangen på vann ikke har vært en begrensende faktor.

Omkring trærne ble det også lagt saueull som et fuktsikrende lag. Ullen skal fjernes når treet har etablert seg, men i vekstfasen sikrer det fuktig jord og redusert tilfang av gress som stjeler næring.

LARK notat 24

2023-2024 MERKING OG OPPBINDING

For at man i fremtiden skal kunne ha fullstendig oversikt over frukttrærne og bærbuskene i gårdshagen, er alle innmålt og merket med små registreringsmerker.

Epletrærne er bundet opp med ulik oppbinding, av ulikt materiale, slik at man kunne se hva som egnet seg best. Alle epletrær fikk minst en støttestokk, enkelte som var myke i stammen eller som sto vindhardt til fikk to. Gartnerne må fortløpende vurdere hvorvidt det kreves ytterligere støtte når trærne utvikler flere grener og bærer tungt.

For å sikre nok fuktighet, fikk alle trær vannposer som ble etterfylt ved behov, men ikke så ofte at trærne ikke utviklet godt rotnett for næringsopptak og forankring. I tillegg ble det lagt buk- og lårull omkring trærne. Ullen ga et jevnt tilsig av væring, men hindret også effektivt uttørring. Om høsten skal alle trær få en «musesikring» i form av nett omkring stammen som forhindrer musegnag.

ARKADIA LANDSKAP

RABARBRA, NYTTEVEKSTER OG DE STORE BLADPLANTENE

DE STORBLADEDE PLANTER OG DE SARTE FRUKTBLOMSTER

«Vi mærker ikke meget af vaaren her endnu, - det eneste vi ser er en plante som staar ude paa torvgaren den («palmatum») har faaet lysende blodrøde blade».

Brev fra Nikolai Asatrup til Inger Alver Høst, 2. april 1916

2022 TERRASSEN MED VILLPLOMME, KIRSEBÆR OG PRYDRABARBRA.

2022 startet reetableringen av et av de sentrale elementene i Astrups motivverden; den terrasserte torvgarden nedenfor Bestastova med kirsebær, villplomme og prydrabarbra.

Fra familien Astrup har vi fått røde og hvite palmatum som stammer fra Astruptunet. Når kirsebær og villplommer vokser til, vil vi kunne ane noe av den effekten Astrups planter inntok i anlegget og den fascinasjon denne samplantingen ga om våren.

2022 JAKTEN PÅ ASTRUPS PALMATUM OG RABARBRA I JØLSTER

Bjarne Sunde og LARK har foretatt befaringer og registreringer i Jølster i flere år. Allerede I 2015 foretok vi de første turen på jakt etter rabarbra i Jøsken. Våren 2022 ble enda flere palmatum registrert og en matrabarbra (som er fra Astruptunet) ble hentet ned fra Sandalsstøylen. I tillegg har LARK hentet 8 Astruprabarbra som slottsgartneren på Bygdø Kongsgård har passet på, samt mottatt rabarbra og palmatum fra Astruptunet fra familemedlemmer. Alle disse er plantet inn i anlegget.

2022-2024 – GRØNNSAKSHAGEN OG POTETÅKEREN

Høsten 2021 startet gartner Veronica Aalhus og arborist Marthe Boll jordforbedringer i Astrups grønnsaks- og kjøkkenhagearealer. Dette var meget vellykket. Jord og kukompost ble fraktet manuelt inn i anlegget for å unngå skade på terreng. Anlegget skal driftes økologisk og jordforbedring, samt jorddekking har vært sentralt.

I forbindelse med dugnader i hagen 11. og 12. mai 2022 ble det satt ned poteter som et ledd i de første jordforbedringstiltak. Kommunen fulgte opp uken etter og satte ned de potetene som ikke hadde tilstrekkelig med groer ved første setterunde. Settepoteter fra Mo planteskule ble benyttet første året, men fra og med sesongen 2023 var sortimentet lokale og norske historiske grønnsakssorter. NIBIO ble kontaktet og frøbanker likeså. I tillegg til poteter ble det også plantet luftløk.

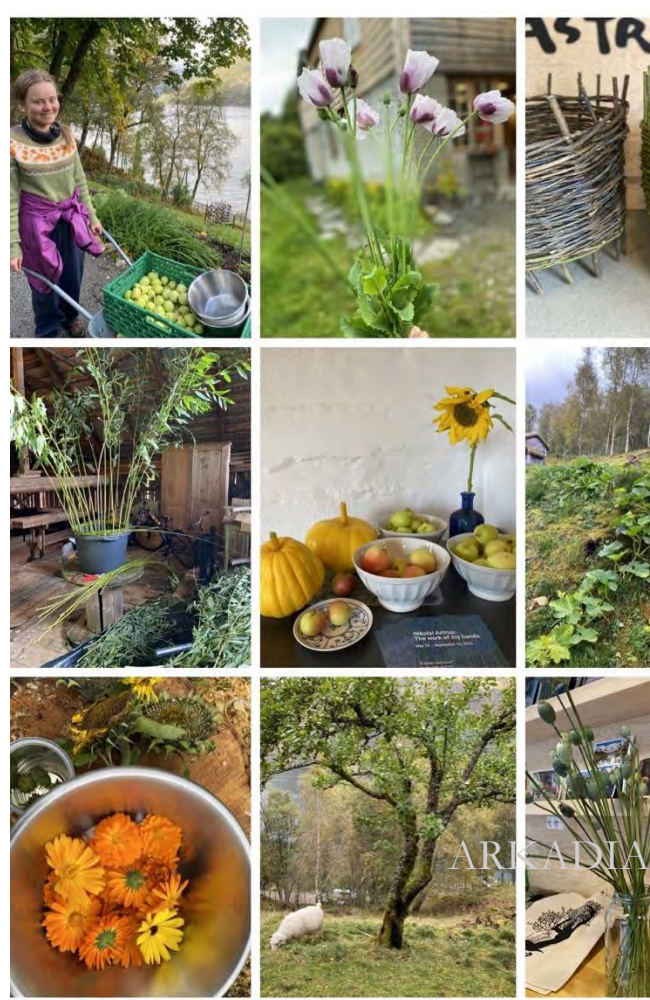
I det ene grønnsaksarealet ble det første året etablert en genbank for stauder og annen vegetasjon fra Astruptunet som måtte oppbevares midlertidig før plantene fikk sin endelige plass i anlegget. Her ble også rabarbra som var oppbevart på Østlandet siden 2016/Hennie Onstad-utstillingen plassert. Alle planter ble merket for senere identifisering og sporing av opphav.

LARK notat 23

Alle foto ©V. Aalhus

«Angaaende madvarer tror jeg de fleste skal blive at opdrive – i allefald melk, smør, æg, ørret, spekekød, poteter og fløde – det sidste er det dog vanskeligt i sætertiden at faa hjem uden at det blir lidt surt paa veien ... (...) «grønsaker har jeg prøvet alle maader at opbevare, men de blir ødelagt nu, - og nye grønssaker blir det vanskeligt at faa fat i før til høsten her i fjeldbygden, med undtagelse af smaa næper, charlottenløk, ræddikker og sukkererter som jeg har lidt af i vekst. Jeg håber at Engel med et og andet vink fra Dem klarer madspørgsmaalet og tillavningen».

Brev fra NA til Isabella Höst, mai 1918.

2023 MISTBENKHAUGEN

Det er en skisse ovenfor husene vore fra en haug, hvor vi brukte at have mistbænken staaende. Bygningen længst til venstre ved æpletræet er det første huset, vi bygget, siden vi kom hid, det staar ud paa en brat styrtning,- vinduet og døren som vender opover er kjøkkenet,- mellem dette hus og det næste stod et piletræ, det var saa "gyldent" om vaaren, naar det spirede,- ihøst slog vinden det ned desværre.- Det andet hus er gamlestuen,- det eneste af husene, som stod her før vor tid,- bag dette (tilhöire) stikker hæggen op,- (det som er igjen af den, vinden slog et aar ned over halvdelen). Længst til höire kommer saa Nyhuset i to etager-(foran er et lidet udhus) ovenpaa i denne nye bygningen tænker Astrup paa at ind rede atteliere; men vi skylder saa meget, at det blir vel ikke paa et par aar,- der blir koseligt med en altan, som kommer like op i kronen paa hæggen,- naar den blomstrer;- om vaaren kommer blomsterne næsten ind vinduet i stuen nedenunder. Jeg tænkte De kunde have morro af, at ha denne skissen om et slags prospektkort af vort hjem.»

ARKADIA LANDSKAP

2022 ASTRUPPLANTER

Gjennom hele prosjektet har vi samlet frø og planter fra ulike lokaliteter i Jølster, slik at man på sikt kan skape det vi har kalt “Astruptablær”. I slike områder har vi forsøkt å gjenskape opplevelsen vi ser i noen av Astrups vakre malerier og tresnitt.

Eksempler på slike Astrupplanter er revebjeller, Fonnaklokke, hegg, palmatum og kirsebær, rabarbra og frukttrær, kvann, bekkeblom, valmuer og bjerkeslør.

1912-2024 SVARTLISTEDE PLANTER

Ulike planter som nå er svartelistet, fantes på Astruptunet i Astrups tid. Enkelte av disse finnes fremdeles i anlegget, deriblant: kjempebjørnekjeks (*Heracleum mantegazzianum*), japanpestrot (*Petasites japonicum*), arve (*Cerastium sp*), lupin (*Lupinus sp*), platanlønn (*Acer platanoides*), rødhyll (*Sambucus racemosa*) og storklokke/Fonnaklokke (*Campanula latifolia*). Det er viktig at disse artene bevares i gårdshagen av vitenskapelige og historiske årsaker. Det må utarbeides en forvaltningsplan for hvordan plantenes vekst kan kontrolleres i tråd med naturvernloven og gjeldende forskrifter.

ETTERORD!

Så feirer vi en milepæl i det også sluttrapportene nå ferdigstilles! Vi som har arbeidet sammen i Astruptunet de siste fire årene har kommet til reisens slutt og går for siste gang ut hageporten sammen! I fremtiden skal andre holde i tømmene og bevare prosjektets tankegang som vi til i dag har støttet oss til for å komme i mål. Det er av den største viktighet for prosjektets suksess at man følger opp med de samme ambisjoner vi har hatt til dags dato.

Vi som blir kjent med Astruptunet, med menneskene som levde her, med historiene og Astrups kunst, får et ydmykt engasjement for dette stedet og føler en takknemlighet for det vi har fått lov til å gjenskape.

Til dere som nå sier «Gratulerer med et ferdig og avsluttet prosjekt» vil jeg si: Vi er slett ikke ferdig! Det er nå det begynner! Slik hagen sto våren og sommeren 2024, er nettopp slik Nikolai Astrup opplevde den og beskrev den i sin kunst fra Sandalstrand! Slik den er nå, er som et øyeblikksbilde fra familiens tidlige år og vil i løpet av få år forsvinne. Som et langsomt skuespill vil hagen bli frodigere og i løpet av de neste 15 til 20 år vil den umerkelig gli inn i den epoken der Engel Astrup, besta Emmerense og barna bodde på tunet. Det gjelder å holde på øyeblikksbildet så lenge som mulig, slik at hagen ikke forfaller enda en gang! I 2018 ga Scientific Committee, Sparebankstiftelsen DNB og Arkadia Landskap klare signaler om hva som ble forventet i kjølvannet av en restaurering av Astruptunet. (Se vedlegg 1)

Nå bor det ingen Engel, eller Besta i husene. Ei heller løper ivrige små og større føtter i de bratte terrassene og samler epler, bær og grønnsaker. Det står heller ingen kunstmaler på et utvalgt sted i gårdshagen og ser ut over sine henders gjerninger og maler med frodige, fargerike og ærlige strøk over sitt lerret.

Bygningene er ikke et hjem, men et museum over noe som engang var. Målet må likevel være at hver enkelt gjest får kjenne varmen fra et unikt hjem, der Engels gardiner danner rammen om hjemmets lune ro, der hagen er et overgrodd virvar, men likevel velstelt, der frukt og bær blir tatt hånd om og ikke faller til bakken. Det ville ikke vært i familien Astrups ånd, der ingen ting gikk til spille.

Fra alle oss som har vært medvirkende i prosjektet: Tusen takk for at vi fikk være med på et fabelaktig prosjekt og denne reisen der fortid møter fremtid!

Kroken Gård, 04.11.2024

Ingeborg Mellgren Mathiesen

RABARBRAEN BLOMSTRER!

ARKADIA LANDSKAP

ARKADIA LANDSKAP

